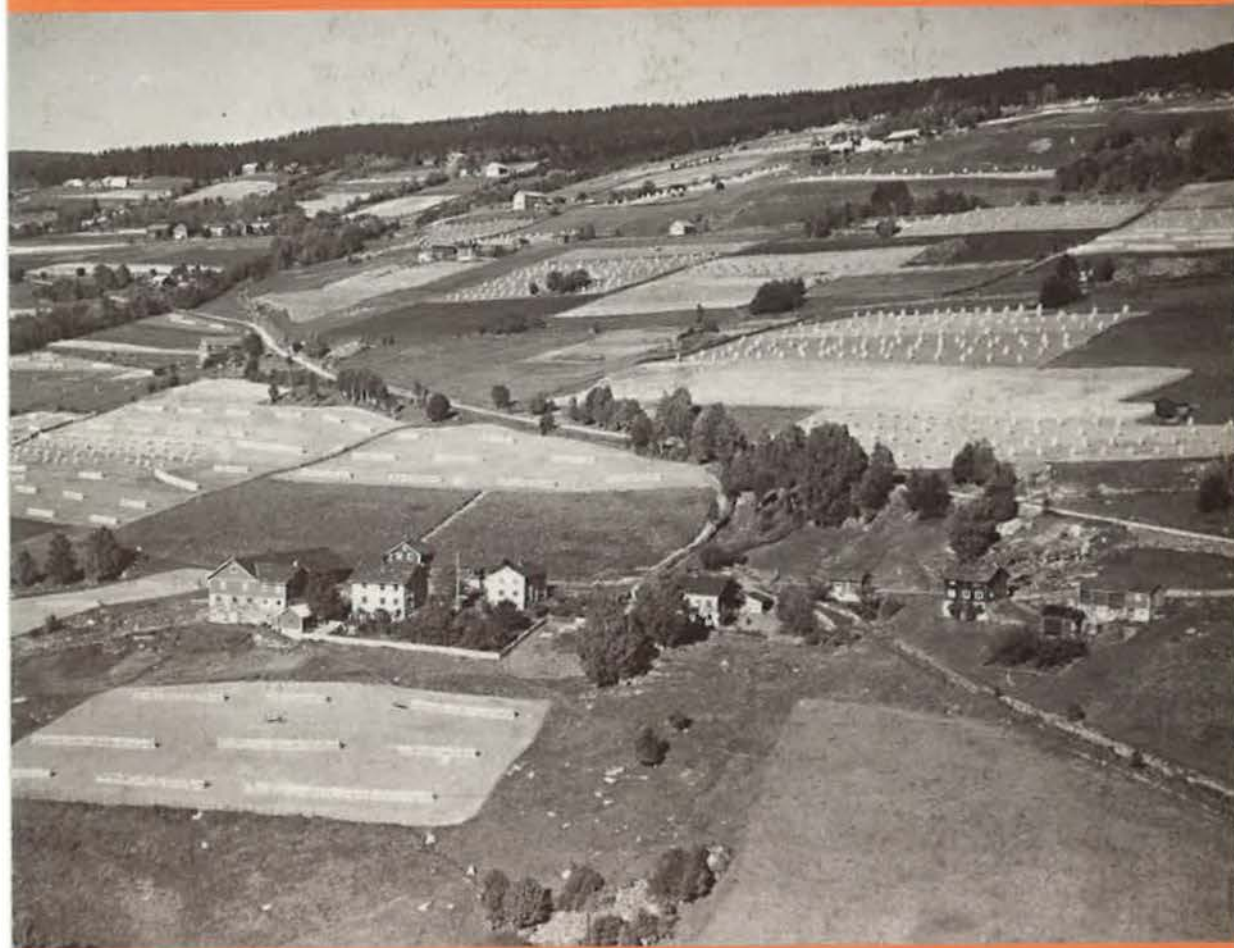

ØYER OG TRETTE
HISTORIELAG

I gamle fotefar

ØYER OG TRETTE HISTORIELAG 1999

I gamle fotefar

Tida 1945–1965

Redaksjon:

Lars Holmen Johan Kraabøl
Marit Rusten Fintoft

ØYER OG TRETTEHISTORIELAG

1999

Dale-Gudbrands Trykkeri a.s, Tretten.
ISBN 82-7275-107-0

Innhold

Noen ord først	5
Trygve Råbøl: Jordbruket	7
Lars Holmen: Husmoryrket – intervju med to husmødrer	21
Johannes Rusten: Hva levde vi av?	27
Lars Holmen: Kommunikasjon	34
Johan Kraabøl: Sanitetsforeninger i Øyer kommune	48
Sigmund Ihle: Kyrkja og kristenlivet	56
Bøker og hefter	76

*Framsdebildet:
Kulturlandskap i Midtbygda 1952.*

Noen ord fyrst ...

Åra går fort – slik kjenner ein det når ein har vorte vel vaksen. Denne gongen har vi teke for oss eit bestemt tidsrom – dei fyrste 20 åra etter krigen, altså frå 1945 til 1965. Vi vil freiste å fortelja om livet i Øyer og Tretten desse tjuge åra – om næringslivet, levekåra, kulturlivet. På mange måtar var dette ei interessant tid. Mye og mangt var heilt annleis enn nå ved utgangen av hundreåret. Her er noen eksempel: Nokså få gifte kvinner hadde arbeid utanom heimen; det var ikkje ein einaste barnehage i kommunen; det var 3 dagars skuleveke i 7 år og eitt års framhaldsskule; det var tolv daglegvarebutikkar i kommunen og tre jernbanestasjonar med fullt mannskap. Privatbil og fjernsyn kom først dei siste åra av denne tidbolken.

Sjølvsagt har svært mange av lesarane denne tida i friskt minne, og noen vil kanskje synes at "fotefara" er i ferskaste laget? Men vi skriv også for lesarar i framtida. Det gjeld å skrive nå medan vi enda har gode kjelder; og i arbeidet med desse emna, har vi ofte lagt merke til at det er mye folk ikkje hugsar.

Vi har tenkt å halde fram med minst eitt hefte til. Emne har vi nok av: t.d. turistnæring, handverk og handverkarar, industri- og foredlingsverksemdar, handel, transport, vegbygging, ulike sider av kulturlivet o.fl.

Men vi skulle gjerne hatt fleire til å skrive. Har du hug til å gå på eitt av desse emna, så ta kontakt med ein av oss.

Vi nyttar høvet til å takke dei som har skrivi artiklar eller skaffa bilder, og alle dei som har gjeve opplysningar av mange slag.

Øyer og Tretten i oktober 1999.

Helsing frå oss i redaksjonen

Trygve Råbøl:

Jordbruket (1945–1965)

Det store omskiftet i jordbruket begynte i 1945. Den tekniske utviklinga hadde bare så vidt begynt. Spesialisering i jordbruket var tidligere lite aktuelt. Alle rekna med at allsidighet var det beste. Det skulle være flest mulig planteslag og dyreslag på garden, for dette var ei god forsikring. Alt kunne ikke slå feil samtidig. Dessuten var det en del av selvbergingstanken. Grunntanken var fremdeles den at en skulle produsere mest mulig sjøl av det en trengte, og kjøpe minst mulig. I 1949 var det 445 bruk i kommunen med mer enn 5 da dyrka mark. I 1959 var tallet 405.

Husdyrhold

Dyretallet i kommunen var slik ved jordbrukstellinga i

	1949	1959
Hester	584	334
Mjølkekyr	2.737	2.065
Storfe i alt	3.778	3.528
Sauer i alt	2.882	3.424
Geiter i alt	1.347	582
Svin	2.107	3.143
Høner	5.145	6.478
Pelsdyr	343	1.069
Pelsdyrunger	752	3.172

Kulokking på Vedumsetra i 1945. Marit Berget (Kramprud) er budeie.

Storfe. Kua var selvskreven på alle gardar. Så å si alle bruk hadde ku. Dølakua var nærmost enerådende i 1949, men det var enkelte innslag av andre raser: telemarkfe, raukoller, fjordafe o.a.

Dølakua var ei god ku. Den var forholdsvis lita og godt skikka til fjellbeite. Fargen var svært variert: svart, brun, rød – fra mørk til lys, brannete, dvs. den hadde rød botnfarge med mørkere ”branner”. Grå og salete dyr forekom. Noen hadde litt kvitt på beina, i svangene og i skallen, ellers var de oftast einlete. De fleste dølakyr hadde horn, svært få var kollete.

Alt før krigen starta det opp med utvalgs-skuer og okseholdslag i de fleste grender. Det ble kjøpt inn gode okser som ble plassert på en gard i grenda. Kyr som ble godkjent på disse skuene, fikk rett til bruk av lagsoksen. Et mindre offentlig tilskott ble gitt til føring av oksene.

Avslaget for Dølafe ble stifta i 1947, og det starta med kunstig sædoverføring. Oksestasjonen var først på Storhove, men i 1951 ble den flytt til Brattland, nærmere tettstedet Fåberg. Første året ble 585 kyr inseminert. Bare de beste kyrne ble påkostet inseminasjon. Men bruken av kunstig sædoverføring økte nokså fort, og ut i 1960-åra var den enerådende. Utvalgsskuene og lagsoksene ble derfor overflødige, og forsvant på samme tid. Avslaget for Dølafe hadde følgende motto:

Gode dyr – Godt stell – Framifrå resultat!

I begynnelsen var det reine dølafe-okser. Men det var nødvendig med blodoppfriskning. Derfor ble det i 1951 innkjøpt to okser av rasen finsk Ayrshire: Litoinen og Veitakalla. Disse to hadde navn etter gardene de kom fra i Finland. De finske okse- ne var kvite og røde, mest kvite.

Også Norsk Rødt Fe (NRF) ble kryssa inn. Sæden kom fra NRF-stasjonen på Hamar. Dølafeet tapte terreng, NRF over-

tok. Avslaget for Dølafe ble nedlagt i 1963, og denne rasen er nå så å si gått over i historia.

Husdyrkontrollen starta litt i 1920–30-åra. I 1946 ble den overtatt av ysteriene. De var produsentenes egne bedrifter. Det var stor interesse for å bedre husdyrkvaliteten, og de fleste husdyreierne ble med i fjøskontrollen. I Øyer var det sju kontroll-lag og på Tretten fem. En kontrollassistent betjente hvert sitt lag som hadde 16–18 medlemmer. Han besøkte hvert medlem med 3–4 vekers mellomrom. Da veide han mjølka, tok fettprøve av den og satte opp føringlister. Det var også en overassistent ved hvert ysteri til å organisere kontrollen.

Geitene blei også kontrollerte når det gjaldt melkemengde, men fettprøver ble ikke tatt. De som ville, kunne også få sauen kontrollert.

I 1947 var gjennomsnittsyttelsen av kontrollerte kyr i Øyer 1.900 kg. Beste besetning lå på 3.000 kg pr. årsku, den dårligste på 1.400–1.500 kg. Men husdyrbrukerne i Øyer fulgte godt opp avslagets motto, og det gav resultat. I 1960 var mjølkemengden av kontrollerte kyr på 4.000 kg i snitt. Nå lå de beste besetningene på 5.000 kg pr. årsku og de dårligste på ca 3.200 kg, altså – en svært sterk økning på bare 13 år.

I 1949 var det 19 gardar med mjølkemaskin, men i løpet av 1950-åra kom det mjølkemaskin i alle fjøs over en viss størrelse. Det hadde nok sammenheng med at gardbrukeren sjøl ofte måtte overta fjøsstellet. Det var ikke vanlig den gangen at en gardbruker kunne håndmjølke. Mjølking var ansett som kvinnfolkarbeid. Men overgang til maskinmjølking skyldtes også behovet for mekanisering – gardbrukeren hadde jo mer enn fjøsstellet å ta seg av.

I begynnelsen av perioden bestod storfeholdet vesentlig av mjølkeproduksjon. Det

innebar at det stort sett var bare kukalver som blei ”satt på”, og ikke flere enn de en måtte ha for å fornye besetningen, gjerne 1 kukalv på 4–5 kyr. Til slakt gikk de utrangerte mjølkekyrne og de kalvene som ikke ble påsatt.

I slutten av perioden derimot tok en også sikte på noe kjøttproduksjon. En satte på noen oksekalver og fôra disse fram til 15–16 måneders alder, da de blei slakta.

Å være kontrollassistent kunne være interessant. Det var som regel nyutdanna agronomer som virka noen år i dette yrket, og de høsta verdifull erfaring. Kontrollassistenten førte også gardsregnskapet på en del gardar. Dette gav eieren god oversikt over drifta og kunne legges til grunn ved skattelikninga. Kontantlønna for en kontrollassistent var i 1953 kr 610,- pr måned, og han hadde gratis kost og losji hos medlemmene, men måtte sjølsagt ha husvære der han bodde i helgene.

Geit. Omkring 1949 var det geit på bortimot halvparten av alle gardsbruk i Øyer. Geiteflokkene var gjerne på fra 5 til 25 mjølkegeit. Geiteholdet gikk nå raskt tilbake enda geitmjølka var bra betalt. Det ble nok også et offer for rasjonaliseringsbehovet, for geitehold er forholdsvis arbeidskrevende. Ysteriene kom i beit for geitmjolk. For å opprettholde produksjonen av Gudbrandsdalsost, måtte de enten kjøpe geitmjolk fra andre ysterier, eller de kjøpte geitost som de smelta om.

Sau. Også sau var det endel av, særlig på østsida, som hadde god tilgang til fjellbeite. En bruker var oppe i 60 vinterfôra sauer i 1950. Ellers var det bare små flokker.

Gris. Grisen var like sikker som kua. Griseholdet har tradisjonelt stått sterkt i Øyer, og det var smågrisproduksjonen som dominerte. De fleste gardar av middels størrelse

Egil Kristiansen på Slåseterfjellet omgitt av en flokk geiter. I bakgrunnen Hundersetra. Bilde fra 1946.

hadde gjerne et par grispurker. Ei utrangert purke ble fôra opp og slakta til eget bruk.

Høner. Solberg på Tretten hadde 1.200 høner i 1950, en annen hadde 300, 5–6 gardar hadde fra 40 til 100 høner. De fleste andre gardar hadde fra 5 til 25 slik at de hadde egg til husbehov. Hadde en mer enn det, ble det solgt direkte til forbruker, eller kjøpmennene tok overskuddet. Det var også et egglag i kommunen. Eggprodusentene hadde altså organisert seg.

De små høneeierne sørget for foryngelsen selv. Når ei høne ble ”klukk”, dvs. rugelysten, ble den isolert og fikk 12–14 egg å ruge på. Det måtte sjølsagt være en hane i flokken forat ruge-eggene skulle bli befrukta. Etter 21 dager kom kyllingene fram. I snitt var halvparten haner, og de ble fine slakt ved 3-måneders alder. En kunne få 6–7 nye høner pr. rugehøne på denne måten. Folk med forskjellige høneraser, bytta gjerne rugeegg. Seinere ble det kjøpt

daggamle kyllinger, men det måtte en utenom bygda etter.

Kvite italienerne var den dominerende rasen. Seinere kom brune italienerne, og noe av de middels tunge rasene Red Rhode Island og Plymouth Rock.

Pelsdyr. I 1949 var det ikke mindre enn 33 pelsdyreiere i kommunen. De hadde blårev, sølvrev og mink. I 1959 var det langt færre som drev med pelsdyr, men totalt var det mange flere dyr – det meste mink.

Hest. Det var hest på alle gardar over en viss størrelse. En middels stor gard hadde gjerne 2–3 hester, og det var to hesteraser: dølahest og fjording.

Tallet på hester gikk nokså sterkt tilbake i 1950-åra da traktoren overtok som trekkraft i jord- og skogbruk. I 1959 var det 250 færre hester i kommunen enn i 1945. Ellers har hesteavlen stått sterkt i Øyer – i 1949 var det 57 føllhopper i kommunen.

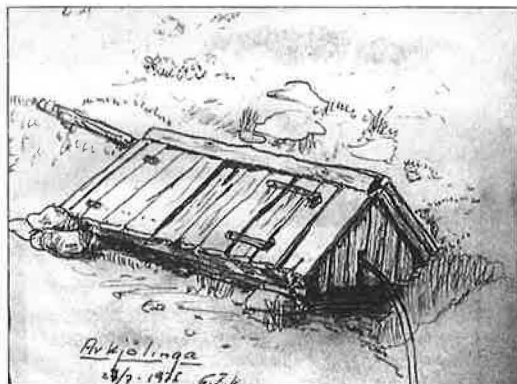

Høykjøring på Kramprud.

Seterbruket

De fleste gardene i Øyer har seter. Så å si alle var i bruk i 1945. De fleste setrene hadde bilveg på denne tida, og de leverte mjølka på ysteriene. Til Bøsetra kom det veg i 1948. Men det var fremdeles noen setergrender uten bilveg, f. eks. Slåsetra, Lassesetra, Persvesetra og Djupdalen, og der måtte det ystes. Det var et stort arbeid.

Med mjølkelevering på setra, ble jobben som seterbudeie sett på som et svært lett og behagelig arbeid. Etter hvert kom det mjølkemaskin på setrene også, drevet med bensinmotor. De første åra etter krigen var enda mange av budeiene unge jenter. Da ble det livlig på setrene. Ved helgene reiste ofte ungdom til fjells, og det ble arrangert fest på seterstulene. På mindre gardar var ofte kona sjøl seterbudeie, og hun hadde barna med seg. Ut i 50-åra var det nokså mange husmødre med barn som var seterbudeier sjøl om de ikke hadde krøtterstell vinterstid.

Avkjøling på Sjøsetra.

Bølingen ble sluppet ut omkring 1. juni — alt ettersom hvor mye beite en hadde, og seterreisa foregikk omkring Sankthans — avhengig av hvordan våren var.

Minst ei ku — kalt hemku — måtte være heime om sommeren for å skaffe mjølk til husholdningen, hvis en da ikke bodde så nær setervegen at en kunne ta heim mjølk fra setra med mjølkebilten.

Heimreise var ca 20.–25. september. De siste dagene gikk kua på seterløkka. Dyra

Seterhus på Sjøsetra.

*Dagens høydepunkt for budeiene – mjølkebilen kommer!
Den var litt av en institusjon og hadde en allsidig oppgave. Her på Steinsetra i 1950-åra.*

*1958: Mjølketransport med plastslange fra Lassesetra i åra 1958–69.
Til avtalt tid møtte budeiene opp, målte opp mjølka sjøl og slo den i spannet med plastslange som var 1,3 km. Nede ved Linlykkja stod en tank på 900 l som samla opp mjølka. Der ble den tappa over i mjølkespann og frakta til ysteriet.
Anne Bjørnhaug tømmer mjølka, Anne Linløkken noterer.
I bakgrunnen: Else Bjørnhaug, Laila Hjelmstadstuen, Randi Linløkken og Marit Hjelmstadstuen.*

måtte gå til og fra setra. Disse flyttedagene var uvanlige dager. Budeia hadde ofte ikke vært heime sommeren igjennom. Det var som regel noe godt til middag den dagen seterfolket kom heim. Kua fikk gå på jor-det så lenge det var hamn utover høsten, og ble gjerne innsatt for vinteren rundt 15. oktober.

Omlag midt i 50-åra ser vi de første tegn til avvikling av seterbruket. Mjølkekyrne var heime om sommeren, og brattlendt jord på garden ble brukt til beite. Denne ble erstattet med fordyrking i fjellet. Maskinell nydyrking og traktortransport av foret gjorde dette mulig. Eller mjølkekua ble skifta ut med sau eller gris, eller en gikk over til ensidig korndyrking.

Men samtidig med disse klare tegn til avvikling av seterbruket, ble det også anlagt nokså mange nye setrer. Det var smågarder som ikke hadde seter fra før, eller de bygde ny seter der det var bedre hamn.

Planteproduksjon

Akkurat som at husdyrholdet var allsidig, var også planteproduksjonen det. På de fleste gardar ble det dyrka korn og gras, poteter og rotvekster. Vekstskifte var opp-lagt gunstig. Kornet ble brukt til mat for folk og dyr. Her er noen tall som viser are-alene for de viktigste vekstene i:

	1949	1959
Kveite	240 da	19 da
Rug	19 "	24 "
Bygg	2.626 "	5.297 "
Havre	1.643 "	524 "
Blandkorn	667 "	87 "
Grønnfor	807 "	521 "
Poteter	1.516 "	1.448 "
Nepe og kålrot	130 "	95 "
Formargkål	15 "	74 "

Ljåslått på Nordistugun Bagstadsetra i 1946. Tre slåttekarer i aktivitet og ein breier graset med rive.

Våtlluting av halm kom i bruk i denne tida, dvs. halmen blir behandlet med kaustisk soda og skylt. Da blir næringsstoffene frigjort. Noen bygde egne små lutingsanlegg. Seinere ble det bygd et større fellesanlegg i Vingrom der også øyværingar var med. Skyllvatnet gikk rett ut i naturen, for dette var før en visste noe om forurensing.

Det meste av gras-produksjonen skjedde på kunstig eng, og graset var ei blanding av kløver og timotei. Mye av eng-graset ble hesja, for dette var den sikreste bergingsmåten. Var det trygt oppholdsvær, kunne en tørke på bakken. Skrapslåtten, dvs: eng på udyrka mark – måtte en sjølsagt slå med ljå, og den ble alltid bakketørka, for det var vanskelig å hesje slik småfor. Det gjaldt også seterløkkene før de ble dyrka. Da ble høyet kjørt i hus med trestongslede, for bakken var gjerne for ujevn til at en kunne bruke hjulredskap. Denne sleden hadde altså tre under meiene, og den gled ganske lett på stubbmarka. Seter-slåtten kunne vare 8–10 dager, alt etter værforholdene.

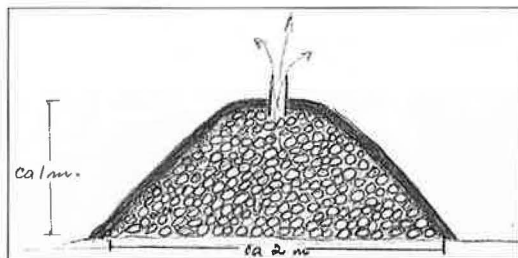
Den dagen en hadde ”sli åv” – slått det siste – var det rømmegraut til middag, og den kaltes ”slåttgrauten”.

Grassilo kom i bruk alt før krigen, men fikk oppsving først ut på 50-tallet da det ble bygd mange nye uthus. Ellers ble frittstående silokummer bygd, eller de ble bygd inn i gamle driftsbygninger der det lot seg gjøre. De var oftest av plank, mur eller betong. Også gropsiloer var brukt. De ble gravd ned i bakken, og over bakken ble det bygd bordvegg. Da silomassen var ferdigpresset, var den kommet under bakkenivå.

Grassilo hadde flere fordeler framfor tørrhøy: høyere næringsverdi, mindre arbeidskrevende, og en var mindre væravhengig ved høstinga. Nå tok en også i bruk ensileringsvæske, AIV-syre eller maursyre, og en fikk da bedre forkvalitet.

Poteter ble sjølsagt brukt til mat for folk, men også til dyrefor: rå til storfe, kokte til gris. Noen år på 50–60-tallet ble potetene ensilerte til grisefor – dvs. kokte og lagt i silo. Potetene ble frakta på traktortilhenger eller bil til ysteriene der de ble vaska og dampkokte. Heime igjen la en denne nykokte potetmassen i en spesiell kum og fora med den utover vinteren, og det var et godt for. Ellers kunne også potetene kokes i bryggepanne på garden ettersom de skulle brukes.

Av rotvekster var det dyrka nepe og kålrot. Rotvekstene ble brukt til kyr og var et ypperlig mjølkefor, men det var en arbeidssom vekst. En kunne ikke ha lagerplass til alt. Derfor ble rotvekstene lagra i hauger ute på jordet, tildekt med halm eller potetgras og et 16–18 cm tjukt jordlag. Så ble de kjørt i hus utover vinteren etter hvert som en hadde bruk for dem.

Tverrsnitt gjennom rotveksthaug.

Alle gardar var sjølforsynte med grønnsaker: gulrot, kål, rødbeter, lauk og persille. Epler og hagebær var også vanlig. Rabarbra var det på alle gardar. Var det overskudd av noe, ble det solgt, gjerne med sjølplukk. Hagebruket var husmoras ”departement”.

Våronn og høsting, redskaper og maskiner

Da vårsola begynte å virke så en kunne åpne møkkjellerdørene, ble møkka kjørt ut og lagt i store hauger. Møkkjellerne begyn-

te å fylles, og det gjaldt å utnytte sledeføret. Greip og menneskelig muskeltmakt ble brukt til å laste og avlesse. Pløyinga var oftest unnagjort om høsten. Våronna begynte først i mai med slodding. Så stod møkkspreyinga for tur. En kjørte de store haugene utover med hest og stuttkjerre. Noen hadde møkkskuffe – det var arbeidsparende. Med hest kunne en da slepe møkka utover i små hauger, og så ta fatt med greipa. Så fulgte det på med harving, såing og rulling. Potetene ble satt, og rotvekstene sådd.

Etter at våronna var gjort, ble det ei stillere tid. Denne tida kaltes "hovauulla". Da ble gjerdene reparerte og vinterveden hogd. Det var også tid for å kjøre ut og spre gjødsla på seterløkka. Ei stund ut i juni måtte rotvekstene tynnes, og potetåkeren renskes for ugras.

Slåttonna begynte omlag 10. juli. Til inn-

høstingsredskaper ble slåmaskin, hjulrive og sleperive brukt. Slåmaskina kunne være for en eller to hester, alt etter størrelsen på garden. Den ble også brukt til kornskurden når en monterte avleggerapparat slik at en kunne samle opp loa i passe store hauger og binde band med bendil. Kornbanda ble trukket opp på staur, slik at en fikk rær. Seinere hesja en loa ubundet og sparte på den måten mye arbeid. Var det mye legde i åkeren, ble den slått med ljà, eller i verste fall: skåret med skyru.

Større garder hadde sjølbinder som både skar og bandt i samme operasjon, og banda ble deretter hesja. De større gardene hadde også egne treskeverk, men over hele bygda var det andelslag der mange var sammen om treskeverk og motor.

Ellers var det bruk for en del håndredskaper: ljàer, håndriver, høygafler, greiper, spader, såstav for rotvekstfrø (et enkelt så-

Våronn i Rusten.

apparat), ugrashakker, nepekniver og mer.

Til forskjellig transport ble det brukt stuttkjeerre, langkjeerre, hjulvogn, og på vinterføre – langsledde.

Når kulda og den første snøen kom, var det tid for lunnmorka. Da skulle seterveden, som var hogd i allmenningen om våren, kjøres fram til setra for bruk neste sommer. Alle fra samme seterstulen var med da, for da var det lettere å holde vegen åpen. Seterhøyet ble kjørt heim på førjuls-vinteren før det var blitt for mye snø.

Jordbruket mekaniseres

Gjenoppbygginga etter krigen med sterk utvikling i industri-, bygg- og anleggsvirk-somhet, skapte full sysselsetting. Det ble konkurranse om arbeidskrafta og jordbruket tapte fordi andre næringer kunne tilby bedre lønns- og arbeidsvilkår. Det ble mangel på arbeidskraft i jordbruket. Dette tvang fram ei mekanisering, og traktoren avløste hesten som trekk-kraft.

Før krigen var det bare Neremo og Botterud på Tretten som hadde traktor. I 1949 var det 17 traktorer i kommunen, men ut-over i 50-åra økte tallet sterkt. Ved tellinga i 1959 var det 159 traktorer – 129 firehjuls

*Mjølkerampa har "tent ut",
men forteller et stykke landbrukshistorie.*

og 30 to-hjuls. I 1965 var tallet kommet opp i 200. Da hadde nok noen gardar to traktorer. I begynnelsen var Ford og Ferguson (Gråtassen) mest brukt. Å kjøpe traktor var i seg sjøl en stor investering. Derfor ble endel hesteredskap ombygd til traktorredskap inntil en fikk råd til å kjøpe originalredskap.

Noen maskinstasjoner ble etablert. I Øyer var det Steinulf Fjæstad, på Tretten Ingolf Glomstad og Egil Hagen. Ellers kunne somme traktoreiere ha ledig kapasitet, og utførte traktorarbeid for andre.

De første traktorene var helt åpne. Føreren hadde ingen beskyttelse mot vær og vind eller mot skader ved velting. De var først og fremst tenkt til å dra. Da høy- og silosvans kom i bruk omlag 1954–55, var hydraulikkene så veike at en måtte hjelpe til med å løfte lassa. Men etter hvert ble de sterkere, og traktoren ble mer effektiv.

Det kom stadig nye arbeidssparende redskaper. En god fører med traktor og redskap kunne erstatte mye manuell arbeidskraft.

Skurtreskeren kom sist i 50-åra. De første skurtreskerne var små slepetreskere som ble montert på traktoren. Seinere var det mest sjølgående treskere med stor kapasitet. Det er et stort teknisk sprang fra skyrua til skurtreskeren, men ikke så mange år.

Nydyrking

Utvidelse av eiendommene har alltid vært aktuelt. Med de nye maskinene blei det lettere. I 1946 og -47 leide bondelaga i Øyer og Tretten en bulldozer. I Øyer var det en privat bulldozer, og i 1953 ble Øyer bulldozerlag stifta. For dette var nydyrking en viktig oppgave. Ellers ble også traktorer med brottpløyer brukt. Bulldozeren var en effektiv nybrottsmaskin. Skjerpepløgen gjorde ikke det peneste arbeidet, men det

gikk fort. Ved hjelp av bulldozer og skjerplog kunne det dyrkes flere dekar om dagen.

Ca 1950 kom det grøftemaskiner som kunne koples til traktoren. Bordtuter ble brukt til grøftemateriale før plastrørene kom. Seinere ble disse brukt til grøfting overalt.

Heime i bygda var det meste av dyrkingsjorda oppbrukt. I fjellet var det store vidder å ta av, og mange dyrka opp seterløkkene sine. Herredsagronom Tord Kvitrud var en ivrig pådriver for dyrking i fjellet, og Staten gav bidrag til nydyrking. Ikke så få gardsbruk har mer dyrka jord til fjells enn heime på garden.

Vegforbindelsen til setrene var nå god, og traktoren var godt skikka til fortransporten.

Tjenestefolk

I begynnelsen av denne perioden var det tjenestefolk på alle gardar av litt størrelse: budeie eller sveiser, en eller to gardskarer og gjerne stugujente, eller innejente, som det også kaltes. Hun var – som navnet sier, mest inne til hjelp for husmora, men var gjerne med på mjølkinga. En middels stor gard kunne da gi fast arbeid til 6–7 perso-

ner, eierne medrekna.

Tjenerne festa seg for et halvår om gangen med flyttedag 14. april og 14. oktober. Å slutte utenom disse dagene, var ikke bra; det kunne tolkes som at en hadde ”gått utur tenesten”. Årsaken til det var helst at tjener og gardbruker hadde røket uklar. Flyttedagene var fridager for tjenerne, også for de som ikke skulle skifte arbeidsplass.

På gardene var det faste rom for tjenerne, enten i hovedbygningen eller i egen tjenerbolig.

Tjenerne og gardsfolket var liksom en stor familie. De arbeidde mot samme mål: å få mest mulig ut av strevet. Tjenerlønningene steig litt etter hvert. I 1948 var lønna for en gardskar 200,- kr pr. måned. For ei budeie var det noe mindre. Full kost og losji hørte med. Tjenestefolket gikk til dekkja bord og oppredd seng. Dette var så sjølsagt at det ble ikke engang nevnt ved ansettelse. Men det var jo mye verdt, og det ble medrekna ved skattelikninga. Når en rekna med kost og losji, så var kanskje ikke lønningene i jordbruket så dårlige likevel? Hva måtte ikke en industriarbeider i byen betale for mat og hybel?

Gardens egne folk og tjenestefolket åt

*Nydyrkinga på langmyra på Roåker i 1950-åra. Maskina kunne gå vel djupt.
Arne Paulsrud og Ola Jo Botterud tar et overblikk.*

TJENESTE-LEDIG

Opland landbruksskole, Fåberg.

2 a 3 kjørevante gårdskarer får plass fra 1. eller 14. oktober. Henv. til bestyreren innen 10. september.

Hushjelp

Søkes straks eller senere til moderne trivelig gård. Kokke has. God lønn, ordnat fritid. Fri reise. Telef. 53 81 03, eller fru Ing. Andreas B. Wessel, Tanum gård, Sandvika st., V. Bærum.

Visergutt

får plass. Pøsem. O. Holtlien, Gamlev.

Kontrollassistent

får plass fra 1. oktober. Søknad med attesten og lønnsforlangende innen 5. september.

Heldal Ystert, Bjelstadmo, p.d.

Plass ledig

for gutt eller jente som vil stelle fjøset fra ca. 1. oktober. 10 kuer, ca. 15 sauer og 2 griser. Lettvint fjøs. Eksp. anv.

Husholder

får god post hos federådsmann fra ca. 1-10-47. Att. og lønnskr. sendes bill. mkr.: «Pålitelig - 1027» i ekp.

Jente,

Atte- vant med sørvoring får plass. Att. stor og lønnsforlangende Gamlekarene Bishytte, pr. L. Hamner. Telefon 50 682.

Kjøkkenelev

får plass. Hotell Astoria, Hamar.

Sveiser og innepike,

Sjorne forlovet eller gifte kan få ansettelse fra 14. oktober. Nytt moderne fjøs og flint, lett innarbeid. Eksp. anv.

Stugujente

får plass fra 14-10. Henvendelse med lønnsforl. til Arne Skjensberg, Hunder st. Telefon: Øyer 64.

2 flinke agronomer

kan få plass som kontrollassistenter fra 1-9 eller 1-10-47. Attester og lønnskrav sendes innen 25-8 til kontrollsjef, ved Øyer Ystert, Øyer.

Sveiser og fjøsgutt

eller mann og kone som kan påta seg stell, får plass fra 14-10. Ca. 35 store, noen sauer og griser. Melkemask. Attestkopier m. lønnskrav til Andreas Jørstad, Fåberg st.

Sveiserfolk

eller budole får plass fra 14-10 — 47. Egen leilighet. Attester og lønnsforlangende til Emma Kaurstad, telefon 28, Fåvang.

Budeie

får plass fra 1.—14. okt. 1947. 13 kyr, 7 geit. Lønnsforlangende til Ola Stettmo, Lesja.

Daghjelp

annen hver dag el. form.hj. hver dag opsjes anreat. Henv. fra Laake, villa Røgnene, Holme gård

Gift sveiser

får plass fra 14/10 — 47. Ca. 16 melkekyr + 4 ungdyr og noen griser. Egen hellig med 4 værelser og kjøkken, vann og vaak. Vanlige naturaller. Henv. med lønnskrav til Arne Gaalaas, Fåberg st.

1 a 2 pålitelige og flinke bakere

som kan arbeide helt selvstendig, får straks post. Skriftlig henv. med att. Baker G. Evensen, Br.dal.

Budeie eller sveiser

får plass fra 14. oktober eller for. Eiland Gløkken, Tretten.

Gårdsgutt

med sertifikat får plass Henv. Albert Wodum, telefon Øyer 66

ved samme bord. Det var fire vanlige måltider: før-dugurd, dugurd, middag og kveldvord. En gikk ut klokka 7, det var 3-3 1/2 timers økter, og 1-1 1/2 times kvile etter dugurd og middag. Så var det kaffe når en gikk ut att etter kvila. Eller i kveldsøkta kunne det i stedet være eftasverd. Eftasverd vil si kaffe med "biteti". Stugujenta, kona på garden eller en unge kom ut på jordet med den. Arbeidsuka var på 51 timer. Lørdag var dagen slutt ved middag; seinere slutta den ved dugurden.

Gardskarene hadde fri på helgedager, fjøsfolket hver tredje helg. Det var lite av fagforeningsarbeid blant landarbeiderne her i kommunen.

På større gardar var det ofte ektepar med familie som stelte i fjøset. Disse hadde eget husvære på garden og sin egen husholdning. "Alminnelige naturalier" hørte med til betingelsene: dvs. mjølk, poteter og ved. Den gardbruker som kunne tilby godt husvære til fjøsfolket – helst egen bolig – stilte sterkt i konkurransen om arbeidskrafta.

Barn som arbeidskraft

Barna på en gard måtte delta i arbeidet så snart de klarte å gjøre nytte for seg: sette og plukke poteter, renske vekk ugras i potet- og rotvekståker, tynne rotvekster, plukke småstein av åker og eng, hesje og rake, trakke høyllassene, ta unna band når åkeren ble skåret, gjæte geiter, kjøre hest når de ble store nok til det – kort sagt: alt de kunne greie å gjøre. I denne prosessen ble det overført mye kunnskap og erfaring fra generasjon til generasjon.

Til potetopptaking var det ofte bruk for flere barn enn gardens egne. Det var "potetferie" ved skolene. Det forteller at ferien var ikke til forat barna skulle få en pust i skolearbeidet. Nei, den var til forat bøndene trengte dem til potetopptakinga. Og ungene hadde ikke noe i mot denne avvekslinga.

Etter konfirmasjonen måtte barna på mindre gardar ofte erstatte tjenerne og være heime noen år slik at foreldrene spar-te utgifter til tjenerlønninger – med de konsekvenser som det hadde for barna. Det var også vanskelig å få tak i tjenestefolk.

Kari Bryhn Eriksen jager griser på Ile 1946.

Mang en bondeungdom ønskte nok at han eller hun kunne ha gått på skole eller ha tatt et arbeid som en var mer interessert i, og fått betaling for det. Heime hadde de som regel ikke kontant lønn.

Eldstegutten hadde en spesiell forpliktelse til å være heime, for han skulle jo overta

garden med tida. Oftest var han borte fra garden bare når han gjorde militærtjeneste og gikk på landbruksskolen.

Få næringsveger har vel gjennomgått så store forandringer som jordbruket de siste 35–40 åra?

Kristen Bryhn, Jostein Berget og Astri Bryhn ved kyllingburet.

Noen kilder:

Jordbrukstellinga for 1949 og 1959
Vegdirektoratet
"Norske Gardsbruk" 1953
Samtale med mange bygdefolk.

Tegningene på s. 11 er laget av Gunnar F. Klingenberg, Sandvika

Lars Holmen:

Husmoryrket (1945–1965)

— intervju med to husmødrer

Husmoryrket som dei fleste andre yrke, gjennomgjekk store endringar i desse fyrste tjuge åra etter krigen. Her har to husmødrer fortalt om det å vera husmor i denne tida. Dei meiner både at deira livssituasjon var nokså typisk for kvinner i familiar med same leveveg.

Husmor i ein lønnstakarheim: Åse Bjørnhaug, f. Rybakken

Åse Bjørnhaug er født i 1928. Mora vart enke etter berre eitt års ekteskap, og Åse var da 3 månader gammal. Mora flytte attende til barndomsheimen på Sør-Tretten der ho stelte huset for far sin, og Åse voks

opp der. Mora og morfaren hadde jobben som pedell ved Torsheim skule. Ho arbeidde også som hjelp i selskap og ved storarbeid på gardane.

Åse gifta seg i 1949 med Knut Bjørnhaug, og dei fekk tre døtrer: Randi f. 1950, Jorunn 1953 og Gunni 1954.

– Kva slags arbeid hadde mannen din?

– Dei fyrste åra etterat vi var gifte, dreiv han med gards- og skogsarbeid, og i 1953 vart han tilset ved Statens vegvesen og var der resten av sitt yrkesaktive liv. For det meste nådde han heimatt til kvelden. Men av og til måtte han ”pendle” sjølv om han ikkje var lenger borte enn uti Øyer. Ikkje eingong Vegvesenet hadde bil dei fyrste åra så arbeidarane kunne komme heimatt ved dagens slutt. Han måtte da nistast ut for heile veka.

– De budde fleire stader denne tida. Vil du fortelja om bustadene de hadde?

– Dei fire fyrste åra budde vi i eit lite hus i Kanan med tre rom, deretter to år på søre

Åse og Knut Bjørnhaug
med borna Jorunn, Randi og Gunni ca. 1959.

Hovde der vi også hadde tre rom, og så elleve år på Holsbakken der det var fire rom, to i kvar etasje.

Alle tre husa hadde kjellar. Berre på Hovde var det innlagt vatn og utslagsvask. Til dei to andre husa måtte vi bera vatn frå ein brunn i nærleiken og bera det utatt når det var brukt. Sommarstid skyla eg klesvasken ved brunnen.

Fyrst i 1966 flytte vi inn i eige hus sørmed baksidevegen på Tretten. Men også der bar vi vatn og hadde utedo dei fyrste åra. Vi hadde stor eigeninnsats på huset så byggjetida vart lang, men så flytte vi også inn i gjeldfritt hus! Vi var baa innstilte på at gjeld skulde vi ikkje ha!

– Kva hadde du av tekniske hjelpemiddel i hushaldet?

– Fram til 1952 brukte vi vedkomfyr og ei dobbelt elektrisk kokeplate attåt. Sommarstida brukte vi berre den. Dette året

kjøpte vi elektrisk komfyr, og deretter skaffa vi oss støvsugar og vaskemaskin. Det var ei enkel, lita Evalet-maskin med vrimaskin. Litt ut på 60-talet vart det kjøleskåp og djupfrysar.

– Vil du fortelja noe om matstellet?

– Vi kjøpte mjøl og sukker i sekkevis så eg baka kaku sjølv. Der vi budde i Kanan, hadde vi litt jord til rådvelde så vi dyrka det vi hadde bruk for av poteter og grønnsaker. Elles var vi med på potetplukking om hausten og fekk poteter i løn.

Og vi plukka bær i skogen: bringebær, blåbær og tyttebær – det var heilt fast. Eg ville ha bestemte mengder av saft og sylte-tøy kvart år.

I mai månad kjøpte vi ein 7–8 veker gammal smågris som vart fora opp og slakta bortimot jul. Skinkene vart til spekemat, hovudet til sylte, levera til leverkaker, annan innmat til innmatkaker, blodet til

Huset som Åse og Knut Bjørnhaug bygde sørmed vestsidevegen på Tretten.

blodpølse og -pudding. Noe sideflesk vart steikt og ryggstykker vart det kokt sodd på. Så kjøpte vi attåt nautkjøtt og fekk laga kjøttfarse hos pølsemakaren av resten. Før djupfrysaren kom, vart kjøttkakene hermetiserte. Skinkeskankane vart det kokt kål på når spekeflesket var oppete. Alt vart brukt, og vi fekk mye og god mat. Somme år hadde vi to grisar, men da selde vi den eine når han var ferdig-gjødd.

Det kom fiskebil med jevne mellomrom så vi kjøpte fisk og fiskemat av den: torsk og makrell, fiskekaker og fiskepudding, og storsild vart til sildekaker. Vi brukte lite boksmat.

Vi hadde middag om eftan da Knut kom att frå arbeid, og da var heile familien samla. Som regel var det to rettar. Til skeimat vart brukt bærgraut med mjølk på, søtsupe, tomatupe, mjølkegryn, semulesupe eller ein dessert.

Til mellommat hadde vi smørgraut, risengrynsgraut, fløyelsgraut, vassgraut, søyll og oppattsteikt kaku. Det siste var svært populært.

Til pålegg var det raudost, kvitost, leverpostei, spekepølse, syltetøy og av og til egg.

Da vi budde i Kanan, kjøpte vi mjølk på ein gard i nabolaget. Seinare kjøpte vi mjølk på Ysteriet og fekk sendt ho med mjølkebilen.

– Kva med kledda i familien?

– Eg sydde og strikka alle kledda til ungene, bortsett frå underkledda, og noe til oss sjølve. Det galdt å kjøpe minst mogleg. Mellom anna sydde eg blazere til alle tre jentene. Såleis fekk eg tre stykker for det eg hadde måtta betale for ein ferdigkjøpt. Og eg broderte og sydde bunader til dei til konfirmasjon.

– Hadde du noe arbeid utanom heimen?

– Nei. Med tre ungar, vassbering og gammeldags kjøken etter dagens forhold, hadde eg fingrane fulle. Dagen gjekk med til husarbeidet, og barnehage fanst ikkje den gongen. Knut var jo også av og til borte fleire dagar i trekk. Det var nokså få gifte kvinner som hadde arbeid utanom heimen den gongen.

– Han var tilset i Staten og hadde fast ferie. Korleis brukte de den?

– Vi var heime og ferierte på den måten. Vi reiste ingen stad. Vi kunne ta småturar rundt i distriktet, men var sjeldan borte over natta. Syklar var det viktigaste framkomstmiddelet. Bil skaffa vi oss ikkje i det heile.

Elles hogg Knut ved til eige bruk, og det gjorde han i ferien. Han fekk rydde rundt jorder og fekk hogge på halvering, dvs. han fekk halvparten av veden for å hogge den. Elles kunne folk ha bruk for litt ekstrahjelp til ymse arbeid, og da var Knut med på det.

– Kva vil du seia om den økonomiske situasjonen i familien?

– Etter at Knut vart tilset i Vegvesenet, hadde vi sikker inntekt, og vi syntes vi hadde det økonomisk trygt. Vi vaks baa opp i kår der vi lærte å setja tæring etter næring og hadde ikkje lagt oss til dyre livsvaner. Vi syntes vi hadde det vi hadde bruk for.

Og vi hadde det godt saman – heile familien, og det er nå det viktigaste. Knut var ein god familiemann.

Husmor på ein gard: Svanhild Skaug, f. Halstenstad

Svanhild er født i Holsteinstad i 1920 og er oppvoksen der som den nesteldste av fire sysken. I 1943 gifta ho seg med Olav Skaug som var gardbrukar på øvre sygard Hong og ho flytte straks til gards. Dei fekk tre born: Lars f. 1944, Jørgen 1946 og Arne 1948.

– Var det andre menneske på garden?

– Ja, svigerforeldra mine, Mathea og Lars Skaug, som var førrådsfolk, men dei hadde sitt eige hushald. Ho døydde i 1953, han i 1962.

Så hadde vi budeie i sommarhalvåret, og fram til 1948 også om vinteren. Deretter stelte vi i fjøset sjølve, Olav og eg. Dei fyrste somrane hadde vi også ein unggut til hjelp på garden.

– Du deltok også i dyrestellet. Kva hadde de av husdyr?

– Til å begynne med hadde vi som regel 2 hestar, 8–9 mjølkekyr, 3–4 ungnaut, eit par

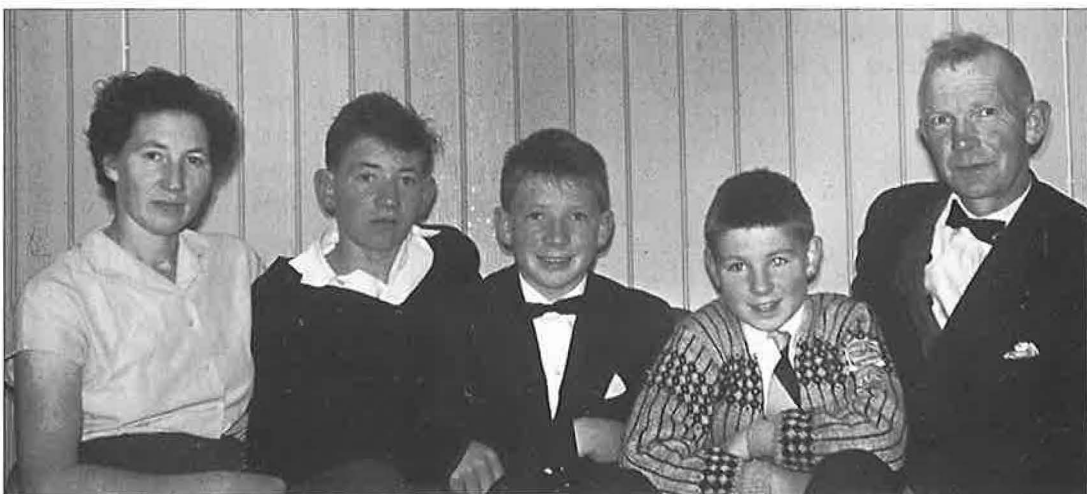
grispurker, noen få sauer og ein liten høneflokk.

Fjøset var gammalt, trengt og tungvint, men i 1953 bygde vi ny driftsbygning – med mjølkemaskin og vaskerom. Dei fem førre vintrane var det eg som var ”mjølkemaskin”. Det nye fjøset var så mye lettare å arbeide i på alle måtar. Vi fekk noen fleire kyr, for vi dyrka opp meir jord, og høneflokken vart nå utvida til 50–60 så vi leverte egg på Egglaget.

– Kva slags buforhold hadde de på garden?

– Bygningen var i to etasjer. Førrådsfolket og vi hadde kvar vår ende av 1. etasje med ein felles gang i mellom, og med kvart vårt kjellarrom og kvart vårt kjøkenskåp i gangen. Vi hadde også 2. etasjen, og i eldhuset var det også eit sengerom – 6 rom i alt. Det største rommet var brukt til finstugu så det var ikkje i dagleg bruk.

Vi fekk innlagt vatn i vår del av huset i 1946, litt seinare fekk vi utslagsvask. Før den tid henta vi vatn i ein brunn ute på gardsplassen og bar det utatt etter bruk. Oppvasken og klesvasken gjekk føre seg i balje på kjøkenet. Eingongsbleier var ikkje

Familiebilde frå 1960 – på Jørgens konfirmasjonsdag.

oppfunne enda, og kvitvasken vart kokt på vedkomfyren. Heile huset hadde vedfyring. Slik hadde dei fleste andre det også.

Først i 1964 fekk vi varmtvasstank i huset, og da vart det også oppvaskbenk, vaskerom, dusj og klossett. Det var eit stort framsteg.

– Vil du fortelja om matstellet?

– Det galdt å utnytte gardens egne produkt. Om hausten slakta vi ein gris og ein rempling, dvs. ein årsgammal kalv, og desse vart gjort i stand på ulike måtar: salta ned, hermetisert og noe brukt ferskt. Det var viktig å slakte da månen var ”ny”. Det var ei alminneleg meining at maten ville minke om ein slakta på ”ne”.

Om hausten kjøpte vi lågåsild som vart salta ned, og vi kjøpte fisk og fiskemat frå fiskebil som kom kvar veke. Det gav eit kjærkomme skifte i kosten. Vi fekk male bygg på mølla; anna matmjøl kjøpte vi. Vi hadde bakar som baka flatbrød to gonger i året, kaku og lefse baka eg sjølv. Og vi hadde sjølvsagt poteter, grønnsaker, mjølk og egg av eigen avl.

– Kor mange måltid hadde de, og kva åt de?

– Det var fire måltid for dagen: før-dugurd, dugurd, middag og kveldvord. Til før-dugurd var det kakumat med raudost, kvitost, syltetøy, heimelaga spekepølse, mjølk og kaffe attåt. Til dugurd var det skeimat som havresupe, mjølkegraut, mjølkegryn og gjerne kakumat attåt.

Til middag var brukt kål, fleskepanneka-ke, spekemat, lapskaus, fisk og fiskekaker. I slaktetida vart det kokt sodd på ferskt kjøtt og flesk, poteter og gulrot attåt, og saft eller vatn til drikke. Til skeimat vart det brukt søtsupe, bærgraut med mjølk, sagsupe, tomatsupe eller andre super. Det

var kaffe når dugurds- og middagskvila var slutt.

Til kveldvord var det gjerne vassgraut, nykokt eller kald med tettemjøl, eller oppkokt mjølk på kald graut og ei ferdig-smurt brøds-kive attåt, søyll, spekesild med poteter og av og til berre kakumat som før-dugurden.

– Kva hadde du av tekniske hjelpemiddel i huset?

– Til å begynne med berre ei elektrisk kokeplate av svært gammal modell saman med vedkomfyren, og elektrisk strykejern. Elektrisk komfyr fekk vi i 1950 og klesvaskemaskin med vvirulle i -52. Fryseboks fekk vi omkring 1960, og den spara ein for mye arbeid. Før vi fekk fryseboks sjølve, leigde vi boks på Samvirkelaget. Næraste nabo hadde ledig plass i frysaren sin så vi tok opp nokså mye om gongen og fekk plassere frysevarene der. Kjølleskåp kom først i 1970. Men vi hadde god kjellar og kjellarheis på kjøkkenet, og den var lett-vint. Dei mest brukte matvarene vart plassert der, og da vart ein spara for mye kjellargonge.

– Kva med kledda i familien?

– Dei fyrste åra etter krigen var det lite å få kjøpt. Det galdt å sprette opp og sy omatt kleder ein ikkje hadde bruk for, og elles bøte og bruke kledda til dei var heilt utslitne. Alle tre gutane brukte same konfirmasjonsdressen. Da andre barnet var ventande, bytta vi til oss babykleder mot heime-avla tobakk. Eg sydde og strikka det meste til ungane og noe til oss sjølve.

– Kva anna arbeid hadde ei gardkjerring å gjera?

– Hagestellet fall mest på husmora. Vi

dyrka gulrot, rødbeter, sukkererter, lauk, persille og litt kål. Og vi hadde rips, solbær, jordbær og rabarbra i hagen, og vi plukka bær i skogen. Dette måtte husmora ta hand om og gjera det om til saft og syltetøy, men andre i familien var også med på arbeidet med ugrasrensing og bærplukking.

Medan budeia var på setra med kyrne, fall stellet av grisar og høner på husmora. Medan ungane var små, hadde vi også heimku så ungane skulle få fersk mjølk. Heimkua gjekk i hamninga 4–500 m ovanfor garden. Det var sommarfjøs der så eg gjekk ditopp og mjølka ho, morgon og kveld. Sidan tok vi heim mjølk frå setra med mjølkebilen.

Da uthuset vart bygd, hadde handverkarane full kost og losji på garden. Dei var frå Gausdal og var heime att berre i helgene. Byggjinga vara heile sommaren og til utpå hausten, så det var ein stri tørn.

All slags vask fall på husmora: oppvask, golvvask, klesvask, husvask. Ein var aldri arbeidsledig, og noen ferie var det ikkje tale om. Noen avløysarordning fans ikkje, så vi stelte i fjøset både ørk og helg, men gutane hjelpte til ettersom dei voks opp. Arbeidsdagen varte frå omlag 6 om morgonen til ved 8-tida om kvelden – med rolegare stunder inniblant!

– Kva vil du seia om den økonomiske situasjonen i familien?

– Da vi bygde uthuset, måtte vi sjølvsagt ta opp lån. Elles var det aldri noka krise, men vi måtte tenkje oss om korleis vi brukte pengane. Det var vi nå opplærte til, og da gjekk det bra. Vi syntes ikkje vi mangla noe som vi absolutt burde hatt. Vi arbeidde i lag, og eg synes vi hadde eit godt familjeliv.

Øver-sygaard Hong, 1959.

Johannes Rusten:

Hva levde vi av?

Kosthold og utviklingstrekk

Denne artikkel dekker ikke den tidsperiode som er hovedtema for årets "I GAMLE FOTEFAR". Jeg bygger kostholdsoversikten på gardsregnskap fra Rusten for årene 1934–1935 og 1935–1936. Jeg har sammenliknet vårt kosthold med så vel eldre som nyere kostholdsundersøkelser. Kostholdet fra 1930-årene var nok ganske representativt for kostholdet fra jernbanen kom til Øyer. Det holdt seg relativt uforandret gjennom krigsårene og de første etterkrigsår. Forandringene kom med større

tyngde mot slutten av 1950-årene og utover i 1960-årene. Endringene gikk i første rekke på redusert forbruk av mjølk og mjølkeprodukter, poteter og byggmjøl og et større innslag av fett, margarin, og sukker. Med bedre råd økte forbruket av kjøtt og flekk, med fryseteknikken også forbruket av fisk og fiskeprodukter, en utvikling som fortsatte utover i 1960-årene. Sunnhetmessig var det både positive og negative trekk i utviklinga.

Min eldste bror, Knut Rusten, født 1914,

Rusten i Øyer.

sa at jeg ble den høyeste i en søskenflokk på 9 fordi vi yngre fikk noe bedre kosthold enn de eldste. En annen bror, Per, født 1920, sa at han vokste opp i de harde 1920–30-årene på spekeflesk og fenalår. Det er som regel noe sant ved slike utsagn, men de er vanskelige å vurdere objektivt uten et faktisk grunnlag å bygge på.

Netto husholdningsutgifter

Tilgjengelige gardsregnskap for Rusten inneholder detaljerte husholdningsregnskaper som forteller om vårt kosthold. Det er ført meget grundige notater over alt gardsbruket leverte og hva som ble innkjøpt til

husholdningen. Husholdningen er belastet for arbeid, strøm, ved og husleie. Jeg har tatt for meg regnskapene for periodene 1. april 1934 – 31. mars 1935 og tilsvarende periode 1935–1936.

Netto husholdningsutgifter var et begrep i regnskapet. Det som er belastet husholdningen i løpet av regnskapsåret, er korrigert for eventuelle salg av produkter fra husholdningen, kjøkkenavfall levert tilbake til gardsdrifta (fjøsset), samt statusendringer ved regnskapsårets slutt. Tabell 1 viser et sammendrag av husholdningsutgiftene/kostnadene.

Tabell 1. Netto husholdningsutgifter pr. år og pr. kostdag

			01.04. -34 – 31.03. - 35 Kroner	% av sum	01.04. -35 – 31.03. - 36 Kroner	% av sum
Produkter fra gardsdrifta			760,96	34,7	741,32	34,2
Kjøpt mjølkeprod. fra meieriet			72,74	3,3	53,12	2,5
Andre innkjøpte varer			510,74	23,3	577,13	26,6
Sum vareforbruk i husholdningen			1.344,44	61,3	1.371,57	63,3
Andre utgifter/kostnader belastet husholdningen (H):	-34 -35	-35 -36				
Mors og eldste datters arbeid	450	400				
Husleie	230	230				
Strøm	70	65				
Ved	100	100				
Sum andre utgifter belastet H:	850	795	850,00	38,7	795,00	36,7
Sum, netto husholdningsutgifter			2.194,44	100	2.166,57	100
Antall kostdager pr. regnskapsår ¹⁾			2.441		2.568	
Kostnader pr. kostdag			0,90		0,84	

¹⁾ Antall kostdager ble beregnet på følgende måte:

Voksen mann, fra 15 år = 1. Voksen kvinne, fra 15 år = 0,8. Gutt 12–14 år = 0,8. Gutt 10–11 år = 0,7. Gutt 6 år = 0,5. Gutt 5 år = 0,4. Jente 8–10 år = 0,5. Jente 6–7 år = 0,4. Jente 1–2 år = 0,3.

Dette er ingen fullstendig skala, men det er skalaen slik den er brukt på de aktuelle tilfeller i dette regnskapet.

For å få et begrep om hva tallene betyr, har jeg ved hjelp av konsumprisindeksen beregnet utviklingen i kroneverdi fra mars 1935 og 1936 til august i 1999. Resultatet framgår av tabell 2.

Tabell 2. Hovedsummene i tabell 1 omregnet til 1999 kroner

	01.04. -34– 31.03. -35 kroner	Beløp i 1999- kroner	01.04. -35 – 31.03. -36 kroner	Beløp i 1999- kroner
Produkter fra gardsdrifta	760,96	18.683,07	741,32	18.848,06
Innkjøpte varer	583,48	16.636,55	630,25	16.024,11
Sum andre utgifter belastet H.	850,00	22.165,39	795,00	20.212,88
Sum, husholdningskostnader	2.194,44	57.485,01	2.166,57	55.085,05
Kostnader pr. kostdag	0,90	23,47	0,84	21,36
Herav mat pr. kostdag	0,55	14,34	0,53	13,47

Det var neppe stor forskjell i kosthold på andre tilsvarende bruk, selv om økonomien og dermed kostholdet kunne variere litt fra sted til sted. Mulighetene for å vokse opp og overleve på dette eller noenlunde tilsvarende kosthold, er derfor bevist av et stort antall i Øyer og andre steder i landet.

Hva var det vi spiste?

Det ble ført nøyaktige lister over leveranser fra gardsbruket til husholdningen. I tabell 3 er disse leveransene merket G-H. Vareinnkjøpene er notert i kontrabøker med aktuelle butikker i Øyer samt i kassakladden. Jeg kan ikke garantere at jeg har fått med alt, men det er ikke grove feil i tallene. I tabellen er varekjøpene merket (I). For å unngå

¹⁾ Begge disse postene kan være margarin. Jeg har skrevet av fra boka, men betegnelsen smør ble brukt også om margarin. For de vurderinger jeg foretar her, spiller det liten rolle.

Tabell 3. Vareforbruket 1934–1935

	Forbruk i året Kilo	Forbruk person/år Kilo	Forbruk pers./dag Gram
Mjøl, G-H	2.017		
Skummet mjøl, meieriet (I)	1.400		
Sum forbruk av mjøl	3.417	368	1.009
Ost, BG, G-H	16,6		
Ost fra meieriet (I)	10		
Søstost G-H	80		
Sum forbruk av ost	106,6	11,5	32
Smør fra meieriet (I)	25		
Smør innkjøpt ¹⁾ (I)	15		
Margarin ¹⁾ (I)	15		
Sum forbruk smør/marg.	55	5,9	16
Egg G-H	21,5	2,3	6
Kjøtt G-H	113		
Flesk G-H	229,5		
Sum kjøtt og flesk	342,5	36,9	107
Sild og fisk (I)	25	2,7	7,4
Byggmjøl G-H	565		
Rugmjøl/hvetemjøl (I)	540		
Erter (G-H og I)	10		
Havregryn (I)	20		
Byggryn (I)	10		
Risengryn (I)	10		
Sum kornprodukter	1.155	125	341
Poteter G-H	1.220	131	360
Frukt/bær/grønnsaker G-H	200	21,6	59
Sukker (inkl. 20 kg sirup)	185	19,9	55

for mange tall, har jeg valgt å gå videre bare med forbruket i 1934–35. En vesentlig årsak er at forbruket varierte lite de to regnskapsårene.

Oppstillingen viser et stort forbruk av mjølk, kornprodukter (cerealier), poteter og etter datidens forhold et relativt høgt forbruk av kjøtt og flesk. Forbruket av grønnsaker hos oss var større enn vanlig den gang.

Vi hadde fire måltider daglig: frokost (frydugurd), dugurd, middag og kveldsmat. Til frokost var det brød med smør og ost som hovedpålegg, og til drikke var det mjølk til ungene og mjølk og kaffe til de voksne. Anslagsvis ble ca. 50 % av mjølka brukt til drikke, resten i mange forskjellige matretter. Til dugurds var det kornprodukter og mjølk i mange varianter. Om sommeren var kaldgraut (vassgraut) eller flatbrødsoff hovedretten. Mjølk, som regel sur kjellermjølk, blandet med litt nysilt mjølk fra heimkua, var en selvfølge til dette måltidet. Litt spekemat og flatbrød var som regel på bordet. På vinterstid var det varm suppe eller varm grøt. Det dreide seg om mjølkegrøt, (byggmjøl og mjølk), havregrøt/suppe, mjølkegryn og mysmørssuppe for å nevne noen vanlige mjølkeretter. Rester fra middagen dagen før var vanlig, om ikke annet var det kokte poteter bruna i litt smør. Blodmat ble brukt til dugurds eller til middag. Sammen med blodmat fulgte mjølkegryn, suppe kokt på mjølk og byggryn. Til middag var det vanligvis en eller annen slags suppe. Hovedretten besto av litt kjøtt eller kjøttprodukter, med poteter og, når det fantes, grønnsaker. Hodekål og gulrot hadde vi de fleste år til utpå etterjulsvinteren. Vårens tidligste grønnsak ble også hilst velkommen. Da plukket vi ungene karvekål til velsmakende karvekålssuppe. De store høgdepunktene på sommerstid var kålgrøt ca. annenhver uke.

Lapskaus med mye poteter og grønnsaker var også ettertraktet. Kveldsmaten var nesten uten unntak vassgraut og mjølk, av og til avbrutt av vår form for grilling, spekesild stekt på glør i kjøkkenkomfyren. Det var snadder.

Hvordan fikk vi i oss så mye kornprodukter og poteter? Potetene ble brukt i mange varianter, kokte, stekte/oppvarma og i flatbrød, lefser og lomper. Kornproduktene ble også brukt sammen med mjølk i et mangfold av mjølkeretter. I tillegg til de retter jeg har nevnt, kom pannekaker, takkekaker (pannekaker stekt på takka i bryggerhuset) og vafles.

”Kjellermjølk”, også kalt stinnmjølk eller tettmjølk, er verdt en ekstra kommentar. Om våren, før seterflytting, ble husholdningen tilført ekstra mye skummet mjølk. Den ble varmet opp i bryggepanne, nær opp mot kokepunktet, deretter avkjølt ned til normal temperatur. I kjelleren stod 2–3 tretønner à 100 liter godt rengjort. Mjølka ble slått opp i tretønnene og tilsatt tette, en surmjølkskultur laget av ekstrakt fra tetteplanten. Etter syring fikk mjølka en relativt fast og homogen konsistens. Den ble brukt i det daglige kostholdet, blandet med litt nysilt mjølk fra sommerens ”hemku”, som skaffet oss det aller nødvendigste av fersk mjølk i setermånedene. Ublandet ble den geléaktige massen, slik den ble tatt ut av tønna, brukt som dessert. Med litt sukker og fersk mjølk var det godt. Surmjølka hørte sommeren til.

Vurdering av kostholdet

Noe av det første jeg lærte i ernæringslære på landbruksskolen på slutten av 1940-årene var at proteiner fra husdyrprodukter og planteprodukter utfyller hverandre på en utmerket måte. Resultatet blir en proteintilførsel av høgt biologisk verdi. Dette er en sannhet som fortsatt står ved lag.

Hvordan var kostholdet i Rusten disse årene sammenliknet med kostholdet andre steder i landet? Jeg har valgt ut noen få kostholdsundersøkelser i et forsøk på å besvare spørsmålet.

Tabell 4. Forbruk av matvarer pr. person og år i 1930-årene. Ulike økonomiske forhold.

	Rusten -34 -35	Oslo 1936 Selvfor- sørgende ¹⁾	Landsbygd, Østlandet 1933. Hel forsorg, arbeidere uten binæring ¹⁾
Mjølkk, kg pr. år	368	200	109
Fløte, kg pr. år ²⁾	0	3,1	0,1
Smør og margarin, kg pr. år	5,9	23,1	14,1
Ost, kg pr. år	11,5	6,6	3,8
Kjøtt, kg pr. år	36,9	48	11
Egg, kg pr. år	2,3	8,8	2,1
Fisk, kg pr. år	2,7	28	11
Mjøl og brød, kg pr. år	125	116	104
Poteter (inkl. grønsaker Rusten)	153	89	87
Sukker, kg pr. år	19,9	20	15
Kilokalorier pr. pers. pr. dag	2.774	2.860	2.282

¹⁾ Kilder: Galtung Hansen, 1940.

²⁾ I Rusten ble fløten tatt fra helmjølkka.

Ved beregning av forbruket pr. person har jeg brukt det faktiske antall personer, som var 9,3 dette året. Vi var 5 barn fra 11 år og nedover. Marit ble født i løpet av regnskapsåret og teller ikke med i antallet fordi hovedtyngden av hennes matforbruk kom fra mora. De to eldste var hjemme bare deler av året. Grunnen til at jeg har valgt å bruke antall personer og ikke det omregna antallet, som er beskrevet tidligere, er sammenlikningen med de andre undersøkelsene.

Kaloriforbruket i Rusten fordelte seg slik: 27 % fra mjølk- og mjølkeprodukter, inkl. margarinen, 12 % fra andre husdyrprodukter, 53 % fra planteprodukter og 8 %

fra sukker. Professor Johs. Høye utførte en undersøkelse av kostholdet i Setesdal for årene 1936–1938. Han kom til følgende tall: 2.930 kilokalorier pr. person pr. dag som fordelte seg slik: 35 % fra mjølk og mjølkeprodukter, 3 % fra andre husdyrprodukter og 62 % fra planteprodukter. Her var kjøttforbruket ekstremt lågt, mens for-

bruket av mjølkeprodukter var tilsvarende høgere. Dette indikerer at det i mange innlandsstrøk i Norge var et kosthold etter noenlunde samme lesten, men tilpasset situasjonene på de enkelte bruk. I kystområdene var det et langt større forbruk av fisk.

Med utgangspunkt i alderssammensetning og kjønnsfordeling samt ernæringstabeller, trekker jeg den slutning at kaloribehovet i vårt

kosthold var tilfredsstillende. Vi hadde et kosthold som var ganske vanlig i denne perioden. Jeg våger den påstand at det var et kostholdsmønster som går bakover i tid til kornimporten ble så omfattende at forbruket av rug- og hvetemjøl satte fart i gjærbaksten. I Øyer kom hvete- og rugmjølet for fullt med jernbanen, selv om det selvsagt ble tilført en del med hest før den tid.

Opplysningene i siste kolonne minner oss om at sulten banket på dørene hos mange i den tida.

Jeg drister meg til å ta med enda en sammenlikning:

Tabell 5. Matforbruket i Rusten 1934–35 sammenliknet med resten av landet i 1966–68 og med Sovjet i 1964–66.

Pr. person og år:	Rusten -34 -35	Norge -66 -68	Sovjet -64 -66
Kornprodukter, kg	125	73	156
Poteter, kg	131	97	138
Grønsaker, frukt og bær, kg	22	–	–
Kjøtt, kg	37	41	39
Egg, kg	2,3	9,9	6,9
Melk m. ost, kg	380	253	174
Fisk, kg	2,7	20	10
Matfett m. smør, kg	5,9	23	12
Kilokalorier pr. person/dag	2.773	2.970	3.180
Gram protein pr. prson/dag	102	82	92
Herav dyrisk protein, gram	65	51	36
Gram fett pr. person/dag	74	132	75
% energi fra fett	24	40	21

Tallene fra Rusten samsvarer bra med tallene som FAO utarbeidet for Sovjet i midten av 60-årene. Sammenliknet med tallene for Norge i 1960-årene var kostholdet utpreget fettfattig. Dette ble kompensert med høgt forbruk av poteter og kornprodukter. Fettforbruket i Rusten var lågere enn gjennomsnittsfbruket av fett i Norge i 1907. En undersøkelse av professor Oddvar Aresvik utført 1960 viste et gjennomsnittsfbruk av fett i Norge i 1907 på ca. 110 gram pr. person og dag.

Kosttilskudd som tran, ble lite eller ikke brukt. Da vi begynte på skolen var det utdeling av jodtabletter en gang i uka. Jeg har ikke gått inn på vurderinger av kostholdets mineralinnhold, men våre gode tenner i oppvekst- og ungdomsår var en indikasjon på tilfredsstillende stofflig innhold.

Fettforbruk i Norge økte raskt utover i 1950–60-årene og utgjorde, i den refererte undersøkelsen, 40 % av befolkningens energiforbruk. Det var betydelig høyere

enn det våre ernæringseksperter tilråd. En målsetting i Ernæringsmeldingen fra 1974 var at andelen energi fra fett skulle komme ned mot 30 %.

Ernæringsmessig er det ikke skadelig med en energiandel fra fett på 20–30 %, men når energi fra fett kommer ned mot 20 %, vil dagens forbrukere reagere på liten smak på maten. Kanskje gjorde vi også det.

Kostholdet i Rusten skilte seg ut med et høgt proteinforbruk og, pga det høge forbruket av mjølk, en høgere andel animalsk protein enn gjennomsnittskostholdet

i Norge.

Dette kostholdet holdt seg nokså uforandret i Rusten gjennom krigsårene og i de første etterkrigsårene. Rasjoneringen medførte at såvel fett- som sukkerforbruket måtte ned. Et heller større problem var rasjoneringen på brødmjølk, hvete og rug. Det ble kompensert ved litt hvetedyrking, men mjøllets bakeevne ble for dårlig, med mye rårand i brødet som resultat.

Som en bekreftelse på en nøysom livsførsel viser regnskapet at familiens private forbruk i 1934–35 beløp det seg til **kr. 1.530,64**. Omregnet til dagens prisnivå tilsvarer det **kr. 39.914**. Dette dekket behovet for klær, skotøy, utgifter til syketrygd for hele familien samt litt lommepenger til de eldste i søskenflokken. Det var også tegnet livsforsikringer på de eldste ungene. Det ble abonnert på avisene Nationen og Laagen, den siste sammen med Anton Langløkken. Det var ikke noe luksus som skjulte seg bak disse tallene. Det eneste var ett

lodd i Penge­lotteriet de fleste av årets måneder, samt litt tobakk. Etter dagens målestokk et privat forbruk under det som betegnes som fattigdomsgrensen. Var vi fattige? Det var vel slik de fleste hadde det, dermed følte det ikke som fattigdom.

Tallene viser at beløps- og kalorimessig ble ca. 55 % av vårt matforbruk produsert på garden. Salg av gardens produkter, mjølk, kjøtt, smågris og slaktegris, dekket det private forbruket og renter og avdrag på lån. Den totale produksjonen utgjorde betydelig mer enn matvarekjøpet.

Jeg vil tilføye at jeg er mektig imponert over den utnyttelse av ressursene som fant sted på et gardsbruk på den tida. Intet som kunne nyttes gikk til spille. Det var meget lærerike år hjemme hos mor og far!

Siden dette har handlet om mat, kommer en liten hyldest til drøvtyggerne, kua, geita og sauen, som takket være sitt spesielle

fordøyelsessystem var i stand til å omsette høy, halm, beite og andre fôr­midler som vi ellers ikke kunne utnytte, til høgverdig mat.

Hvem av mine brødre som hadde den mest korrekte beskrivelse av vår ernærings­situasjon, tar jeg ikke stilling til, men med så sterk grad av naturalhusholning ble kostholdet påvirket noe av gode og dårlige avlingsår eller av uhell med husdyra.

Kilder:

Gardsregnskap fra Rusten.

Statistisk Sentralbyrå, internett: Konsumprisindeksen fra 1865. (Fram til i dag)

Foredrag av professor Knut Breirem på høstkonferansen i Landbrukets Sentralforbund 1975.

Høst og Milberg: Matlære. Ernærings­tabellene i boken er brukt ved de beregninger jeg har foretatt.

Lars Holmen:

Kommunikasjon (1945–1965)

I ei tid da privatbil er allemannseige, skuleborn har mobiltelefon, telefax og internett er vorte nokså vanleg, kan det vera interessant å sjå på kommunikasjonsmidla i "gamle dagar".

Telefonen

Det var telefonsentralar både i Øyer og Tretten, og dei var manuelt betjente. Etter katalogane for 1946, 1953, 1961 og 1964 kan det sjå ut som at Tretten var hovudsentral, for Øyer sentral hadde ikkje eigen katalog. Alle abonnentane i kommunen er

oppførte under Tretten. Det er merkeleg at det ikkje var omvendt, slik at kommunenamnet hadde komme med i katalogen.

Ein legg merke til at tre gardar i Fåberg: Huse, Husesletta og Rustad – hørde til under Øyer sentral, og i 1946 hørde Gausdal Høifjeldssanatorium under Tretten sentral.

Huset til Formo.

Her var telefonsentralen på Tretten frå 1940 til han vart nedlagd i 1968.

Sentralane hadde tenestetid frå kl. 8 til 21 på kvardagar, og frå 8 til 10 og 16 til 19 på helgedagar. Ein kunne også ringje utanom desse tidene, og sentralane hadde nattevakt. I 1946 kosta ei samtale utanom tenestetid 25 øre per periode på dagtid og 100 øre mellom kl. 22 om kvelden og 7 om morgonen. Ei periode var på tre minutt. Den vanlege prisen i tenestetida var visstnok 10 øre per periode den gongen. Skulle ein utanom sitt eige sentraldistrikt, sette sentralen deg over dit, og når du kom dit, måtte du be om den abonnenten du skulle ha – du trong ikkje å vita nummeret hans, namnet var nok.

Damene på sentralen gjorde ein fin jobb. Om ein skulle ha tak i lækjar eller dyrlækjar, slapp ein å bli møtt av ein automatisk telefonsvarar om dei ikkje var å treffe. Neida, damene på sentralen visste kvar desse

var å finne utover i bygda og kunne setja deg til riktig stad. Det hendte også at sentralen virka som vaktentral. Om folk var i naud på ein eller annan måte og trongde hjelp, så fekk personalet på sentralen tak i dei rette folka. Mange – serleg eldre – sakna den manuelt betjente telefonentralen da han vart nedlagd.

To abonnentar på ei linje

Ofte var det slik at to abonnentar hadde linje og telefonnummer saman, men da med a- og b-nummer. Det forekom også c-nummer. Eit studium av telefonkatalogen syner at det helst var nære slektningar eller nære naboar som kunne gå saman om ei linje. Telegrafverket – det heitte slik den gongen – spara linjer på den måten.

Her følgjer ei oversikt over talet på abonnentar i kommunen i 1946, 1953, 1961 og 1964. Talet i parentes fortel kor mange abonnentar som hadde linje saman med ein annan abonnent:

1946: 285 ab. (40)

1953: 368 " (64)

1961: 442 " (68)

1964: 487 " (72)

(1999: 2.034 ab.)

Når sentraldamene skulle varsle abonnentane med felles linje, måtte dei ringje ein gong til a-abbonnten, to gonger til b-abbonnten og tre gonger til c-abbonnten. Og like eins andre vegen: b-abbonnten måtte ringje på to gonger og c-abbonnten tre gonger, elles ville a-abbonnten tru at det var sentralen som ringde til han. Samtalene kunne sjølv sagt høyrest like godt hos dei andre abonnentane på linja – om ein ville høyre.

Elles var telefonen den tida lite skikka til fortrulege samtaler i det heile, sjølv om ein

var åleine om linja. Dårlig teknisk standard – var det vel, som gjorde at ein av og til kunne høyre andres samtaler når ein stod i telefonen – utan å vilja det. Telefondamene måtte høyre etter om samtalene var slutt for å ta att linja, og kunne ikkje unngå å høyre noe av det som vart sagt. Ei telefondame i ei anna bygd kom med dette hjertesukket: – Eg høyrer så mye som eg ikkje kan gå vidare med fordi eg har tei-plikt, og det kan vera vanskeleg!

Kvar var sentralane?

Sentralen på Tretten var heile denne tida i huset til Formo, det som nå er Kongsvegen 14. Dit kom han i 1940, for dette huset var eitt av dei få som framleis stod etter krigs-

handlingane. Lovise Formo var styrarinne for sentralen til slutten av 50-åra, da Kjellfrid Karlstad tok over. Ho hadde stillinga til 1968, da telefonen på Tretten vart automatisert og sentralen nedlagd. Tre-fire damer hadde arbeid på telefonsentralen.

Sentralen i Øyer var først i sørre Moshusstugua – nå Moshusvegen 6 – der han hadde vore i lange tider. Men i 1951 vart han flytt til kjellaretasjen i huset til Solveig og Ole Kolbu, det som nå er Klokkerstien 12. Der var han like til telefonen vart automatisert i 1975.

I 1946 hadde baa sentralane kvar si nummerserie med start frå 1. Men i 1953 fekk Tretten sentral nummerserie frå 1 til 399, og Øyer sentral frå 400 til 599.

I kjellaretasjen i dette huset – nå Klokkerstien 12 – heldt Øyer sentral til. Legg merke til telefonskiltet.

I 1963 vart det meste av Sørbygda automatisert og fekk nummer frå 66800 til 66860. Da automatiseringa vart gjennomført, var det fem-sifra nummer. Sørbygda fekk nummer som begynte med 74-, i resten av Øyer begynte nummera med 78- og på Tretten med 76-. Først langt seinare vart det 8-sifra nummer. Dei gamle nummera fekk da talet 612 framfor seg.

Dei fyrste åra var det berre to telefondamer ved sentralen, men ettersom trafikken aukte på, fekk i alt fire kvinner arbeid ved sentralen. Solveig Kolbu var styrarinne i heile denne tida.

Kven hadde, og kven hadde ikkje telefon?

Studerer ein katalogen for 1946, ser ein at dei fleste gardsbruk over ein viss storleik hadde telefon. Offentlege kontor hadde sjølvsagt telefon, og folk som var tilsette i offentlig teneste hadde som regel telefon privat. Likeså butikkar, bedrifter av ulike slag og noen av dei som dreiv t.d. transport eller eit eller anna handverk. Men slett ikkje alle handverkarar.

Svært få småbrukarar hadde telefon, og ingen skule som skule. Men det budde oftast ein lærar på skulen, og han hadde

Kari Lusæter (fremst) og Solveig Kolbu ved sentralbordet på Øyer sentral den 3. mai 1975 – den siste dagen i sentralen si historie.

1946:

*Tretten (Øyer) med Øyer.

Kvard. 8—21, sun- og helged. 8—10, 16—19. Ekstraoppr. om dagen 25 øre, 22—7 100 øre. St. svarar på alle oppr. utanfor tenestetid.

Anderagaard, A., Fossegården, Øyer 4
 Arnesen, Johan, Øyer 113
 Aronsveen, Einar, gdr., Øyer 68
 Aronsveen, Erling, biltransport, Øyer 63
 Aronsveen, Kristen, biltransport, Øyer 72
 Bakkom, Kristian, skomaker, Tretten 107b
 Bakstad, Anton, Øyer 92a
 Basberg, T., sogneprest, Øyer 3
 Berg, Aksel, Øyer 71b
 Berg, Olaf B., gdr., Tretten 37
 Berghelm, Sverre, lensmannsfullm., Øyer 115
 Bergseth, Ola, maler, Tretten 77
 Bergum, Arne, gdr., Vedum, Øyer 30
 Bergum, Joha., gdr., Øyer 51
 Besserudhagen, O., Tretten 63
 Bjerke, H., polemaker, Tretten 54
 Bjerke, Lars, Tretten 112
 Bjerkestuen, Erik, gdr., Tretten 132b
 Bjørge, Andr., gdr., Øyer 67
 Bjørkholt, Øyer kommune, Tretten 14
 Bjørnstad, Knut, gdr., Tretten 106
 Bjørnstad, Kristian, fhv. kirkesanger, Tretten 1
 Bjørnstad, S., lærer, klokker, Tretten 55
 Blomberg, A., Eriksrud, Tretten 51
 Bollviken, Erling, Øyer 107
 Bondlid, M., Øyer 86
 Botrud, Lars, Øyer 26a
 Botterud, Gunnar, Tretten 61b
 Botterud, Knut, sagbruk, hovleri, Tretten 61a
 Brein, Einar, gdr., Skalmstad, Øyer 53b
 Brendløkken, Harald, småbruker, Solbakken, Tretten 131
 Brovold, Bernt, Tretten 70
 Brun, John A., gdr., Stalsberg, Tretten 60b
 Bruvold sag, Øyer 104
 Bryn, Edvard, gdr., Solheim, Øyer 87a
 Buenget, Johan, Nestingen, Øyer 79
 Bull, Jens, disp., Øyer 103
 Bø, Halvard, gdr., Øyer 38
 Dalbu, Arne, skomaker, Øyer 116
 Dale-Gudbrand, Kr., Pålslrud, Tretten 33
 Dølabladet, serdalskontor, Tretten 117
 Dølden, Johs., Øyer 42b
 Elstad, Eivind Linn, gdr., Tretten 82

Elvestad, Johannes, maskinist, Tretten 27b
 Elvestad, O., Tretten 97
 Elvestad, Sverre, Tretten 119
 Enge, Anna, lærerinne, Tretten 110
 Enge, Einar, gdr., Tretten 29a
 Enge, Fredrik, Tretten 29b
 Enge, Fredrik, Øyer 33b
 Enaby, Simen J., gdr., Øyer 47
 Eriksen, Knut Toft, Tretten 83b
 Finborud, Johan, gdr., Øyer 21
 Flagstad, Mikkel, Tretten 128
 Flatemo, Gunnar, Tretten 120
 Flatemo, O., gdr., Tretten 46a
 Flatstulen, Kr., gdr., Øyer 59
 Fonstad, Hans, gdr., Tretten 95
 Fonstad, Ingv., Tretten 125
 Fonstad, M. O., lektor, Tretten 15
 Fonstad, Olav, Stav markedsp., Tretten 16
 Formo, Lars, tfn.monter, Tretten 13
 Forsyninganemnda, Tretten 115
 Fosli, Joha., snekker, gdr., Øyer 102
 Fosli, Joha., snekker, gdr., Tretten 30
 Fosli revogård, H. A. Nustad, Tretten 116
 Fossum, Edvard, Nordeng, Øyer 88
 Fossum, Thorvald T., gdr., Tretten 69a
 Frydenlund, Ole, Tretten 85
 Gamleheimen i Tretten, Tretten 42
 Gamleheimen i Øyer, Øyer 49a
 Gausdals Høifjeldssanatorium, Tretten 43
 Gilbebo, Arne, gdr., Øyer 69a
 Gilbebo, L. O., gdr., Øyer 17
 Gilbebo, Olaf, feldl., Øyer 114
 Glomstad, Gunnar, Øyer 69b
 Glomstad gård, Ingolf Glomstad, Tretten 78a
 Glomstad, Olaf, tommermåler, Tretten 78b
 Gløkken, Erlend, gdr., Tretten 10
 Gudbrandsdalens Kaseinfabrikk, A/L, Tretten 58
 Hagen, Aksel, Tretten 131b
 Halstenstad, Joha., gdr., Tretten 94b
 Haug, Arne, gdr., Øyer 52
 Haugens pensjonat, Øyer 54
 Hauglund, O., Tretten 126
 Hekneby, M., tannlæge, Tretten 57
 Hekneby, Ottar, læge, Tretten 31
 Hjelmsstad, Johan, gdr., Tretten 102
 Hjelmsstad, Ola, gdr., Tretten 114
 Holen, Trygve, gdr., Tretten 89
 Holmen, Erik, Mølum, Tretten 40
 Holmen, Hjørdis, frk., Troeshjemmet, Øyer 15b
 Holmen, Johan O., gdr., Tretten 39
 Holmen, Tov. A., gdr., Kvam, Øyer 15
 Hong, O., Offligstad, Tretten 38
 Hornsø Sæterhotel, Øyer 46
 Hov, Johan, Øyer 19
 Hovde, Asmund, gdr., Tretten 101
 Hovde, O. A., Tretten 94a
 Hunder, Einar, gdr., Øyer 29
 Hunder gård, frkn. Andersgaard, Øyer 42a

Hunder Landhandleri, Sev. Solbakken, Øyer 105
 — Mari Skog, Øyer 2
 Huse, Simen, gdr., Fåberg, Øyer 34
 Huse, Aksel, bankkass., Øyer 78b
 Huse, Emma, Øyer 120
 Huse, Ingvar, lensmann, Lisater, Øyer 71a
 Hylen, I., lærer, Dulven skole, Tretten 80
 Høistad, Einar, lærer, Tretten 103a
 Høyren, Arne, Nyhus, Øyer 77
 Høyren, Joha., Øyer 95
 Høyren, Lauritz, Øyer 57
 Dr. Tor S., gdr., Øyer 53a
 Jernbanestasjonen, Hunder, Øyer 32
 — Tretten, Tretten 48
 — Øyer, Øyer 36
 Jerve, Erling, gdr., Øyer 12
 Johannes, Fr., shredder, Haug, Tretten 4
 Johnson, Gina, postsparr, Tretten 133
 Johnsgaard, J. J., gdr., Tretten 18
 Johnsgaard, Joha. O., gdr., Tretten 93
 Johnsgård, Magne, Skåden, Øyer 60b
 Johnsgaard, Steiner, Øyer 16
 Jutulstad, Joha., gdr., Øyer 74
 Kramprud, Tor, Øyer 70b
 Kristiansen, G., maler, Tretten 44
 Kråbol, Joha., vegvokter, Tretten 132a
 Landgaard, A. og B., gdr., Tretten 67
 Landgård, Ivar, gdr., Tretten 108b
 Larsen, Henning, Øyer 92b
 Ledum, Magnus, gdr., Tretten 53
 Ledum, Thor, gdr., Stavshaugen, Tretten 100
 Lensmannen i Øyer, Ingvar Huse, Øyer 13
 Lie, Aabjorn, Øyer 9b
 Lie, Harald, biltransport, Øyer 78a
 Lie, Jan, snekker, Øyer 65
 Lie, M. H., lign.sekr., Øyer 44
 Lie, Oskar, gdr., Øyer 55
 Lien, Andr. F., gdr., Øyer 49b
 Lien, Kr. S., gdr., Bjørnstad, Tretten 73a
 Lindstad, B., baker, Øyer 82
 Lodding, T., skipsreder, Tretten 7
 Loenne Hotel, Chr. Johnsen, Tretten 35
 Lundheim, Aabjorn A., Øyer 96b
 Lunke, Halvard M., gdr., Øyer 83
 Lunke, Halvor K., gdr., Øyer 20
 Lunke, Martin H., gdr., Øyer 73a
 Lysbakken, Peder, Øyer 76
 Løken, R., banefor mann, Tretten 23
 Lovmo, Tor, murer, Haugtun, Tretten 90
 Magell, Kristian, gdr., Tretten 28b
 Magell, Thor, gdr., Tretten 28a
 Magnus, Jens Zeitlitz, Tretten 88
 Mo, Ola, gdr., Øyer 5
 Mo, Ole I., gdr., Tretten 65
 Moe, Erling, smed, Tretten 111
 Moe, Kaare, forretn.fører, Tryd-kassen, Tretten 86
 Moe, Ole, T., Tretten 123
 Moen, Einar, Tretten 105
 Moen, P., dyrlæge, Tretten 118

Moestus, Gudrun Jahr, . Øyer 64	Skjensberg, Erling, gubr., Overb. Øyer 9a	Viker, Sig., gubr., Klæva, . Tretten 8
Moksa Kraftanlag, kraftst., Tretten 5a	Skjensberg, H., gubr., pensjonat, Øyer 18	Wasrud, M., kjøpmann, . Tretten 32
— driftsbestyrer, Tretten 17	Skyberg, Sigurd, gubr., Tretten 45	Wedum, Albert, Øyer 94
— linjeformann, Tretten 5	Skaden, Hans, gubr., Øyer 60a	Wedum, Johan A., gubr., Øyer 56b
Moshus, Janna, gubr., Øyer 35	Skaaden, Johs., gubr., Øyer 25	Winges Turisthotel, Agnes Berle, Tretten 22, 137
Musdalslien, H., gubr., Tretten 73b	Skaaden, Magne, Johnsgaard, Øyer 60b	Wulfsberg, Julie, Optun gård, pensjonat, Tretten 91
Myhren, G., lærer, Øyer 59b	Sletmoen Landhandleri, Ottar Strangstad, Øyer 39	Ødegård, Einar, skomaker, Øyer 117
Myhren, Johs., gubr., Tretten 104	Sletten, A. T., hdl.mann, Øyer 48	Ødegården, John, gubr., Tretten 103
Møhlum, O., Aurtun, Tretten 98	Sletten, P., gubr., Øyer 43a	Øvergård, Thv., sjåfør, Tretten 129
Maakerud, Per, gubr., Øyer 85	Solberg, Andreas, gubr., Tretten 64	Øverjordet, Tov, gubr., Tretten 108a
Nermo, Johs. J., gubr., Øyer 58	Solberg, Tobias, gubr., Tretten 62	Øyer Handelslag, Øyer 11
Nermo, Kr., gubr., Brynsvea, Øyer 28	Solheim, Erling, landhdl., Furulund, Tretten 36	Øyer kommune, Tingberg, Øyer 23
Nermo Turisthotel, Øyer 8, 101	Solheim, Gudbr., skogriar, Tretten 83a	— ligningskontoret, Øyer 119
Nordby, Jan, snekker, Øyer 73b	Solheim, S., landhdl., Øyer 27	Øyer skulestyre, Vidarheim, Øyer 90
— tømmermann, Øyer 73b	Stai, H., herredsskogmester, Tretten 75a	Øyer Sparebank, Øyer 89
Nordby, Thora, dame, herredsskr. fru, Tretten 113	Stahlsberg, Anna, Tretten 96	— Tretten 121
Nordgaard, Karsten, sjåfør, Tretten 27a	Stalsberg, Enok, gubr., Tretten 60a	Øyer Ysteri, Øyer 31
Nordgård, T., frøenseri, benmølle, Tretten 79	Stalsberg, Knut, sjåfør, Tretten 59	Øygarden Pens., Marit Solvang, Tretten 3
Nordhagen, Nils, herredskass., Øyer 80	Stavliien, gubr. Nils Sylte, Tretten 41	
Nordstrøm, A., snekkerverksted, Øyer 97	Stein, Emil, gubr., Hlong, Tretten 56	
Nordtorp, Inga, Tretten 2	Steinsli, Asmund, Øyer 108	
Nustad, H. A., landhdl., Tretten 47	Stende, Annfrid, jordmor, Tretten 75b	
Nymoen, Ingvald, Øyer 9b	Stende, O., gubr., Lagetun, Tretten 26	
Nysted, K. A., brukseier, mølle. sacc. beverni, Stavheim, Tretten 12	Stenersen, Sigurd, gubr., Øyer 62	
Ofigstad, Herman, gubr., Tretten 122	Storsveen, Erling, biltrafikk, Tretten 107a	
Olsen, Edv., skredder, Granholt, Tretten 76	Strangstad, H., Tretten 81b	
Olstad, Harald K., gubr., Øyer 70a	Strangstad, Johs., gubr., Tretten 81a	
Opheim, A. H., lærer, Øyer 81	Sveen, Teodor, gubr., Øyer 43b	
Ourom, Kr., lærer, Tretten 19	Svegaarden, Johs. K., Øyer 87b	
Ourom, Edv., gubr., Tretten 72	Svegaarden, Julius, Øyer 91	
Pinnoy, Eddie, Tårstad, Tretten 21	Sylthaugen, Julius, gubr., Magch, Tretten 66	
Pinsamenigheten, Elvebakken, Øyer 106	Sørli, Magnar, gubr., Tretten 46b	
Prestegården, forpakter J. Jahr, Øyer 61	Tande, Karsten, Tretten 127	
Prestegården, John, Tretten 69b	Tande, Ø., gubr., Tretten 34	
Rindal, Arne, gubr., Øyer 45	Thompson, Malvin, biltrafikk, Øyer 75	
Rindal, Ola, reveoppdretter, Øyer 84	Thowsen, Trygve, disponent, Øyer 118	
Rindal, Torbjørn, Øyer 109	Tostrup, Hjalmar, gubr., Østerhaug, Øyer 22	
Rinheim, Einar, gubr., Tretten 109	Tretten Gjeatgiveri, Ole Blikås, Tretten 99	
Rinheim, Mina, jordmor. fru, Tretten 52	Tretten Rørleggerbedrift, Brxin og Formo, Tretten 24	
Rognstad, Eiliv, jernb. arb., Tretten 135	Tretten Samvirkelag, Tretten 92	
Romaaas, Julius, gubr., Berg, Tretten 37b	Tretten Ysteri, smør, osteprod., Tretten 74, 134	
Rugløkken, Johs., Øyer 93	Trosvik, Harald, landhdl., Øyer 40	
Rustad, Tobias, gubr., Fåberg, Øyer 33a	Turtumøygard, O., Øyer 90	
Rusten, Knut, gubr., Vedum, Øyer 10	Tårstad gård, Eddie Pinnoy, Tretten 21	
Rusten, Leif, Langsveen, Øyer 41	Vasrud, Auden, gubr., Tretten 6	
Rusten, Paul, Øyer 50a	Vasrud, Ludv. J., gubr., a. Vassrud, Tretten 9	
Rybakken, Jon, Øyer 50b	Vedum, Axel, gubr., Øyer 66	
Raabel, Ole, Øyer 79b	Vedum, Bjarne, landhdl., Øyer 7b	
Sandvik, Olaf, gubr., Tretten 84	Vedum, Joh, gubr., Tretten 20a	
Scott-Hansen, Alf, ing., Ellstad-lykkja, Tretten 11	Vedum, John, Tretten 20b	
Sethne-Holter, Anna, lrgc, fru, Øyer 26b	Vedum, Martin, gubr., Øyer 56a	
Simengård, Trygve, gubr., Tretten 68	Vedum, Sverre, Øyer 14	
Skard, T. O., gubr., Øyer 24	Vedum, T. A., pensjonat, Asletta, Øyer 7a	
Skarpjordet, Solveig, Øyer 110	Viker, Fanny, gubr., Tretten 49	
Skaug, Olav, gubr., Tretten 71		

Telefonkatalogen for Øyer og Tretten frå 1946 fortel interessant historie.

gjerne telefon. Lønstakarar flest hadde ikkje.

Som det går fram av oversikta, var det ein auke i talet på abonnentar på 56 % frå 1946 til 1953, 20 % frå 1953 til 1961, medan auken var på snaue 10 % frå 1961 til 1964.

I 1953 er det komme attåt mange jordbrukarar og handverkarar og andre med eiga verksemd. Det er framleis få av allminnelege lønstakarar med telefon, og same trenden finn ein i 1961 og 64.

Jernbanen

I denne tida hadde alle tre jernbanestasjonane i kommunen fullt mannskap.

På Hunder utgjorde mannskapet berre to mann: stasjonmeister og banevaktar. Den siste hadde ansvar berre for bana – ingenting anna. Stasjonsmeisteren var åleine om å betjene stasjonen. Men han kunne heller ikkje stå på heile døgeret, så ein kan sjå av togtabellen at stasjonen ved somme tog ikkje var betjent.

Det var fire stasjonsmeistrar på Hunder denne tida: Einar Holland som hadde vore der sidan 1940 og var til 1947 da han vart avløyst av Aksel Halvorsen som var der til april 1960. Da overtok Ivar Berger og var til våren 1961. Den fjerde og siste stasjonsmeisteren på Hunder var Gunnar Ødegård som var til nyttår 1966 da stasjonen vart nedlagd.

Ved Øyer stasjon var det både stasjonsmeister og telegrafist. Og der var det både baneformann og banevaktar. Det var også her fire stasjonsmeistrar ved stasjonen i denne tida. Trygve Sørensen hadde hatt stillinga sidan 1940 og hadde ho til 1951 da Mikael Westvang overtok. Han var til hausten 1960 da Olav Jensen vart meister. Jensen hadde før vore telegrafist ved stasjonen. Han vart pensjonist i 1963, og

da kom Fredrik Ekern som hadde stillinga til stasjonen vart ubetjent frå 1966.

Tretten stasjon hadde etter måten mye trafikk både av folk og varer. Fleire større og mindre turistbedrifter sokna til stasjonen, mellom andre hotella på Skei. Ei bedrift som Kaseinfabrikken skapte mye varetransport, og butikkane på Tretten fekk varene sine med jernbanen.

Stasjonen hadde tilsvarande mannskap: stasjonsmeister, fullmektig, tre stasjonsbetjenter og fire telegrafistar. Harald J. Melbye var stasjonsmeister frå 1939 til 1947, Lars Grefsrud til 1953, Oskar Vermo til 1958, Ole Moe til 1962 og Asbjørn Haug til 1966. Og det var både baneformann og banevaktar og fleire var innleigd til linjearbeid i sommartida. Stasjonen var betjent heile døgeret.

Det var bustad for stasjonsmeistrane i andre høgda i stasjonsbygningen ved alle tre stasjonane, og det var også bustad for banevaktarane. Andre funksjonærar måtte skaffe seg hus sjølve.

Det var fire slags tog: godstog, persontog, hurtigtog og ekspressstog. Godstoga frakta – som namnet seier – gods, men dei fleste hadde også ein personvogn. Ein måtte ikkje ha det travelt når ein køyrde med godstog. 1 3/4 time frå Lillehammer til Tretten synes vi høyres fælt ut, men det var dei som brukte både kortare og lengre tid.

Skilnaden på persontog og hurtigtog var helst den at hurtigtoget på somme strekningar ikkje stoppa på alle stasjonane og at persontoga kunne ha med seg noe gods. I 1960 stoppa både sørgåande og nordgåande natt-tog på Tretten, men ikkje på dei andre stasjonane i kommunen. Heller ikkje ekspressstoga som kom omkring 1950, gjorde det.

Ungdom møtte gjerne opp på stasjonen når kveldstoget kom og gjekk.

ØYER OG TRETTEH
HISTORIELAG

Togtabellar frå:

	Gt. 5281 ³ §	Gt. 5703 ³ §	Pt. 312 2, 3	Pt. 307 2, 8
Fra Lillehammer	11.00	10.25	13.10	19.20
- Fåberg w 3054-3060	12.25	×10.40	13.26	19.86
- Hunder ³	12.40		13.37	19,45 ¹⁰
- Øyer	13.38	×10,59 ¹⁰	13.43	19.67
- Tretten w	14.20	×11.13	13.49	20.16
- Losna ³	14.40		13.55	20,30 ¹⁰
- Fåvang	15.18	×11,47 ¹⁰	14.00	20.48
Til Ringebu w 3068, 3119	15.36	12.03	14.06	20.68

1946:

	Pt. 306 9, 8	Pt. 308 2, 8	Gt. 5282 ³ §	Gt. 5704 ³ §
Fra Ringebu	8.38	9.10	12.05	11.04
- Fåvang	8.58	8.29	12.87	
- Losna ³	9.09	9.41	12.55	
- Tretten w	9.23	10.00	13.60	×11.49
- Øyer	9.37	10.18	14.19	
- Hunder ³	9.48	10.29	14.34	
- Fåberg w 3054-3060	9.57	10.42	15.10	×12.95
Til Lillehammer w (r.900)	10.08	10.65	15.28	12.40

	Gt. 5281 3	Pt. 311 2, 3	Gt. 5283 3	Pt. 301 ³ 2, 3
Fra Lillehammer	8.20	12.50	14.55	19.12
- Fåberg w 3054-3060	9.17	13.02	15.09	19.26
- Hunder	9.37	13.10	15.20	19.34
- Øyer	10.10	13.19	15.32	19.43
- Tretten	11.07	13.34	15.53	19.58
- Losna	11.35	13.46	16.29	20.11
- Fåvang	12.18	13.57	16.43	20.22
Til Ringebu w 3053, 3111, 3112, 3113	12.34	§ 14.08	16.59	20.35

1952:

	Gt. 5701 3	Pt. 309 3	Ht. 401 ³ 2, 3	Ht. 420 ³ 2, 3
Fra Ringebu	10.40	8.26	16.05	1.52
- Fåvang	11.21	8.41	16.18	
- Losna	11.44	8.52	16.29	
- Tretten	12.30	9.06	16.43	×2.20
- Øyer	13.19	9.21	16.56	
- Hunder	13.35	9.30	17.04	
- Fåberg w 3054-3060	14.25	9.39	17.14	
Til Lillehammer w (rute 900)	×14.40	9.50	17.24	2.50

	Gt. 5287 3	Ht. 405 ³ 2, 8	Gt. 5702 3	Pt. 304 2, 3	Ht. 402 ³ 2, 3
Fra Lillehammer w 3000, 3030, 3203	7.07	12.34	14.40	19.04	1.05
- Fåberg	8.28	12.46		19.17	
- Hunder	8.40	12.53		19.25	
- Øyer	9.03	13.01		19.34	
- Tretten	10.06	13.15	15.28	19.48	×1.35
- Losna	10.29	13.26	15.46	20.00	
- Fåvang	11.04	13.35		20.11	
Til Ringebu w 3110	11.18	13.44	16.10	20.22	2.01

1960:

	Gt. 5282 3	Pt. 308 2, 3	Ht. 405 ³ 2, 8	Gt. 5284 3	Ht. 4202 ³ 2, 3
Fra Ringebu	11.20	8.54	15.33	5.00	2.28
- Fåvang	12.00	9.07	15.35		
- Losna	12.20	9.17	15.44		
- Tretten	13.20	9.30	15.56	6.09	×2.55
- Øyer	13.51	9.44	16.09		
- Hunder	14.10	9.52	16.17		
- Fåberg	14.52	10.00	16.25		
Til Lillehammer w (r.900)	15.05	10.10	16.34	6.52	3.25

Posten

Jernbanestasjonane både på Hunder og Øyer var også postkontor. Billettluke og postluke låg side om side på venterommet. Stasjonsmeisteren på desse stasjonane var også postopnar, og personalet virka som postfunksjonærar. På Tretten derimot var det eige postkontor med Gina Johnsen som postopnar. Ho heldt på til 1956 da Trygve Engjom overtok. Postkontoret på Tretten var i det huset som nå er Musdalsvegen 10. Den 1. des. 1966 vart postkontoret flytt til Samfunnshuset der det framleis er.

Postrutene

Posten kom med persontog mellom klokka 13 og 14. Når postmennene hadde sortert posten, kunne dei leggje ut på ruta si. Det kunne vera ein stri jobb – serleg før vegenettet var skikkeleg utbygd, for dei følgde ikkje skikkelege vegar alltid. Ofte brukte dei "apostlenes hester", eller sykkel og spark der det let seg gjera, etter kvart også motorsykkel og bil.

Frå alle rutene er det fortalt at postmennene hadde berre 5-dagars veke. Fridagen var ikkje på laurdag som ein skulle tru, men den kunne variere frå rute til rute. Det har ikkje lykkast å finne ut når denne ordninga opphørte, men det er ting som tyder på at det skjedde i 50-åra. Ville abonnentane ha post den dagen, måtte dei sjølv hente han på postkontoret. Og det var det mange som gjorde, meir og mindre organisert.

Mengda av post var svært lita i forhold til dagens postmasse, men når ho skulle berast på ryggen, vart ho snart stor nok. "Dagningen" og "Gudbrandsdølen" den gongen hadde stort sett berre to eller tre blad. Nokså mange gardbrukarar heldt "Nationen", og noen få andre heldt andre Oslo-aviser. Reklame-materiell som i dag,

var det svært lite av, men "Kooperatøren" som var eit tungt blad, kom ein gong for månaden. Folk som budde i nærleiken av postkontora, henta sjølv posten sin der.

Det seier seg sjølv at ikkje alle kunne få posten på døra og slett ikkje tidleg på dagen. Det var fyrst på eftan og kvelden at posten kom i hus, og for somme – seint på kveld. Ikkje så reint få måtte gå fleire kilometer til postkasse eller postkontor. Somme heimar fekk posten fyrst dagen etter han var komen til stasjonen.

Før jul var det meir post enn elles – da som nå, og post-toget kunne vera forsinka, så dei fleste postmenn var på jobb julekvelden. Dei var oftast ikkje heime att før ved midnatt julenatta. Men på somme ruter er det fortalt at folk kunne skyse postmannen sin med hest og slede denne kvelden.

Sørbygda

Sørbygda i Øyer hadde Hunder som post-adresse. Kåre Ophus var postmann på denne tida, og han brukte sykkel og spark. Han fór nordover riksveg 50 til Åsletta, tok oppover Gamlevegen til Korsen og så opp til Neremo. Frå Mo gjekk han oppover til Jaer og så sørover til Solberg, vidare til Bjørgerampa og bort til Ile. Frå 1959 brukte han bil, og da fór han fylkesvegen sørover Sørbygda. Alle i øvre delen av Sørbygda måtte hente posten langs fylkesvegen. Frå Ile tok han ein avstikker opp til Bagstad-grenda og så ned til gamle Bruvoll sag. Før han fekk bil, gjekk han ein snarveg ned til Hunder. Han hadde heimen sin like ved Hunder stasjon. Alle heimar sør for gamle Bruvoll til kommunegrensa, henta posten sjølv på Hunder stasjon.

Baksida

12–13 heimar på Baksida på bae sider av

kommunegrensa, henta også posten sin på Hunder stasjon.

Dei nørste heimane på Baksida i Øyer, dei nordafor Lågård, fekk posten frå Tretten stasjon. Banevaktarane som inspiserte linja to gonger om dagen, tok han med. Det ser ut til at dette var ei heilt friviljug sak for linjemannskapet. Folk hadde postkasser langs jernbanelinja, men dei fekk ikkje posten før dagen etter han var komen til stasjonen.

Noen heimar nord i Baksida, der ungane gjekk til Bekken og Vidarheim, fekk brevposten på butikken på Tingvoll da dei kom frå skulen.

Resten av Baksida hadde postadresse Øyer, og dei fleste henta posten sjølve på Øyer stasjon. Banevaktarane tok også her med seg posten til dei som budde lengst unna stasjonen: Rybakken i sør og Lågård i nord.

Ei stund ut i 50-åra vart Baksida-vegen ferdig, og da fekk alle der postadresse Øyer. Da fekk dei også postmann. Paul Nysveen hadde den stillinga.

Flata, Lisgrenda og Granerudmoen

Paul Nysveen hadde også denne ruta. Han brukte sykkel og spark til å begynne med, men gjekk over til bil på slutten av 1954. Det har ikkje lykkast å finne ut kva retningar han trafikkerte vegane i dette området, men etter at han fekk bil, fór han riksveg 50 sørover.

Han må ha vore sør om krysset ved Åsletta, for Aronsvea hadde postadresse Øyer i denne tida, medan Åsletta og Slettmoen hadde adresse Hunder. Han fór så opp til Neremo og kjørte derfrå opp i Lisgardane. To postmenn fór såleis same vegen omlag 1 km. Før han fekk bil, gjekk han gjennom garden på Moshus og opp til Prestegarden. Så nedattover til Jevne, opp Haugsgutua, sørover Gamlevegen til Kor-

sen, opp til Li, og så tjodvegen frå Li til Brynsgrenda.

Med bil måtte han sjølv sagt ha kjørt nedatt til Korsen og teke Gamlevegen nordover til Haugskryssset. Han hadde heimen sin på Granerudmoen og var ein av dei fyrste nybyggjarane der.

Nordbygda og Midtbygda

Ole Stenen var postmann i Nordbygda og Midtbygda. Karl Stensrud som vikarierte for han i ferier og seinare overtok stillinga, fortel her om denne postruta:

”Frå Øyer stasjon bar det nordover riksvegen på sykkel til Tingvoll. Der vart sykkel sett att, og så tok han beina fatt opp gjennom Gilbusgrenda, opp til Lunke og vidare bort til Skjønsberg. Der drakk han kaffe – det var heilt fast! Så gjekk han sørover att langs det som nå er Pilegrimsleia til Skåe. I vegkryssset i Lunkehaugen var det ei stor samling postkasser; øvre og søre delen av Nordbygda henta posten der.

Frå Skåe gjekk han så bort til Kruke, og nedattover til Nordjordet og Vedum, og så nordattover til Klokkehågan. Derifrå ned ved Bergom og Skarpjordet til Svingen. Der hadde han også parkert ein sykkel som han brukte attende til heimen sin borte i Gamlevegen. Neste dag gjekk han ruta motsett veg. Brevpost som han tok i mot på runden, vart ikkje levert på stasjonen før neste dag.

Fyrst i 50-åra vart det betre vegsamband i Nordbygda. I 1957 fekk Ole trehjuls motorisert varesykkel. Han tok nå opp til Gilbu frå Oddvang, var ein avstikker oppom Lunkegrenda, heldt så fram til Kvam. Vidare drog han oppover og sørover Nordbygda, oppom Korsbakken og ned i Midtbygda. Litt ut i 60-åra vart vegen om Båsen bygd, og såleis vart det stuttare vegsamband mellom Nordbygda og Midtbygda.”

Musdal

I Musdal var Joar Stavslibakken postmann ei svært lang årrekkje. Han gjekk Musdalsvegen til Optun og Winge. Derifrå nedatt Musdalssetervegen til Nordjordet og så utover Baklia, forbi Bergslia, gjennom Bjørnstad-gardane og vidare nedover til Holsteinstad. Heimane sør for Holsteinstad, henta posten sin der. Derifrå gjekk

han til Nord-Hovde, og så hadde han ein snarveg som kom att ved øvre Vasrud. Han budde i det som nå er Øvre gate og hadde derfor enda ein veg å gå før han var heime att.

Han sorterte posten slik at han kunne få sendt med ein postsekk med mjølkebilan eller ein hotellbil til øvst i Musdal. Såleis slapp han å bera all posten heile vegen.

Joar Stavslibakken – postmann i Musdal og organist ei lang årrekkje.

Stavslibakken var også organist både i Øyer og Tretten kyrkjer. Ved gravferder måtte han derfor ha vikar, og Håkon Hovde virka i den stillinga. Julekvelden delte desse to ruta slik at dei båe fekk julekveld i rimeleg tid.

Nordmed-lia

Nordmed-lia til Sprækkenhus hadde postadresse Tretten. Abonmentane henta sjølve posten på postkontoret kvar sin dag. Det var såpass mange at på to veker vart det ein tur på kvar. Resten av Nordmed-lia hadde postadresse Losna. Også der gjekk posthentinga på omgang mellom abonnentane.

I 1952 fekk også denne delen av bygda postmann, og Maurits Hagen hadde den stillinga. Han brukte sykkel, og det var ei grei rute fram og attende same vegen utan store stigningar. Det var rett nok uvanleg mange grunder på strekinga, for vegen var bygdeveg. Frå Stavslia til Pålslud skal det ha vore 32 grunder på det meste! Ruta gjekk nå heilt

nord til kommunegrensa, og alle langs denne vegen fekk postadresse Tretten.

Også her var stillinga fem vekedagar. Men postmannen gjekk likevel alle dagane mot at han fekk middag hos ein abonnent kvar dag. Dette var ei gunstig ordning, også for han, ettersom han var einsleg og ikkje hadde noen til å stelle for seg. På slutten av 50-talet vart vegen fylkesveg og fekk ein betre standard.

Sør-Tretten

Postruta på Sør-Tretten gjekk sørover riksveg 50 til Holmen, så oppover til Spjutvolten og Stalsberg, vidare ein sving til noen heimar oppe i lia, men kom snart ned att på Sør-Tretten-vegen. Deretter gjekk ruta nordover til Simengard, nedover forbi Brekka, Landgard, Mæhlum og så ned til Tretten kyrkje. Vegen gjekk så sørover forbi Aurvoll og ned Doktorbakken, og så var runden gjort. Postmannen brukte sykkel og spark og gjekk ruta motsett veg annankvar dag.

Oversiktsbilde frå Tretten i 1949.

Postmenn i denne tida var Maurits Hagen fram til omlag 1951, deretter virka Juul Øvergård i stillinga i 4 år. Kristian Roen, Arve Bjerklund og Arne Aaen hadde denne ruta seinare.

Nord- og Midt-Tretten

Nord- og Midt-Tretten var ei sers lang rute. Magnus Mortenstuen var postmann. Han hadde tettstaden Stav, gjekk oppover Tuteruddalen, forbi Tårstad, Tande, Kleva, Glømme, Vedum, Mageli, Ledum, Flåtåmo og så Gamlevegen sørover til Kolobekken. Da var han snart heime att i Mortenstugun like nordafor Bådstø.

Han sorterte også posten slik at han fekk sendt med ein postsekk med mjølkebilien, og slapp på den måten å bera all posten heile ruta. Han gav seg god tid og prata med folk, så sjølv på vanlege dagar var han ikkje heime att før seint på kvelden.

Buss, bil og motorsykkel

Buss-ruter

Det gjekk fleire bussruter gjennom bygda. Gausdal Bilselskap (GB) og Ottadalen kommunale Billag (OKB) stod for dei lengre bussrutene i dalen. Dette var før privatbil var allemannseige, og dermed var det trafikkgrunnlag.

Ein buss tok sikte på å frakte elevar til og frå den høgare skulen og andre skular på Lillehammer. Han kom frå Ringebu, gjekk sørover før kl 8 om morgonen og returnerte frå Lillehammer kl 14.30. Andre kunne også bruke denne bussen.

Dombås-ruta kom i stand frå hausten 1948 og gjekk i fleire ti-år. Ho starta frå Lillehammer kl 9 om morgonen, og gjekk – som namnet seier – til Dombås. Ho kom attende til Lillehammer bortimot kl 21 om kvelden.

Frå omkring 1950 kom det på føremid-

dagen ein buss frå Skjåk, og han returnerte frå Lillehammer kl 16. Ved 13.30-tida kom det ein buss frå Vinstra og returnerte frå Lillehammer kl 17.15.

I 1956 starta Vestsideruta. Det var ein liten buss, og han gjekk frå Svingvoll i Gausdal, køyrde ned Musdal, så vestsida av dalen like til Vinstra, men var innom Fåvang og Ringebu. Han kom attende same vegen om eftan og var på Svingvoll att ved 18-tida.

Dette trafikkbildet heldt seg stort sett slik gjennom desse tjuge åra.

Også innafør kommunen var det eit buss-firma. Aksel Strangstad åtte det. Firmaet fekk sin første buss i 1948 og hadde oppdrag stort sett innafør kommunen med skulebarnkøyring og turkøyring. I 1965 hadde firmaet 5 registrerte bussar. Dersom det var plass, kunne også andre vera med desse skulebussane. Firmaet vart overteke av Arvid Strangstad i 1968 og opphørte i 1979, da det vart selt til Gausdal Bilselskap.

Drosjer

Dengong som nå, måtte ein ha kommunal løyve for å drive drosjeverksemd. I Øyer hadde Erling Aronsveen drosje i heile denne tida. Harald Lie hadde løyve fyrst i perioden, men Oddmund Odden tok seinare over denne. Aksel Strangstad hadde ei reserveløyve for drosje.

På Tretten var det for det meste fem drosjer. Kristian Johnsen på Losnaos, Knut Stalsberg og Karsten Nordgård dreiv drosjeverksemd heile denne perioden, Alfred Stalsberg og Sigurd Hanssveen det meste av denne tida. Kristian Johnsen hadde ikkje eingong namnet sitt i telefonkatalogen som drosjeeigar, men hans drosjeverksemd var nok så innarbeidd at han fekk oppdrag likevel.

Det var ikkje så mange privatbilar den

tida, og da vart det meir arbeid for drosjene. Turistbedriftene var også gode kundar, enda dei største hadde eigne bilar. Drosjene var også noe engasjert i skulebarnkøy-ring.

Noen år rundt 1950 hadde også drosje-eigarane i kommunen ein turbuss som dei åtte saman, kalla "Øyer-Tretten turbil". Den gongen var denne bussen sett på som riktig luksuriøs enda han var visst ikkje ny da han kom til bygda. Før den tid var lastebil med høge karmar, tak og harde trebenkar framkomstmiddelet når ein skulle ut på langtur.

Privatbilar og motorsyklar

Før 1960 måtte ein søkje styremaktene om løyve om ein ville kjøpe seg ny bil, og ein måtte ha ein god grunn for det: ha bruk for den i utøving av sitt yrke, slik som legar, dyrlegar, lensmenn og andre tenestemenn. Gardbrukarar, somme handverkarar og kjøpmenn, kunne få kjøpe varebil.

Kjøpeløyve galdt berre for nye bilar. Bruktbilar kunne ein kjøpe fritt, og noen aust-europeiske bilmerke, t.d. Moskowitz,

Pobeda og Skoda, var fritekne for kjøpeløyve. Til saman var det likevel ikkje så reint få bilar i 1950-åra, men det kan sjølv-sagt ikkje samanliknast med det som vart seinare.

I 1960 vart bilsalet frigjeve, og da var det fritt fram for alle til å kjøpe ny bil. Privatbilen vart på nokså få år allemannseige. I 1965 var det 504 registrerte personbilar og 106 varebilar i kommunen. Den raske auken av privatbilar hadde nok også samanheng med betre økonomi blant folk.

I 1965 var det også 105 registrerte motorsyklar og mopedar i kommunen. Det var vel helst ungdomen som skaffa seg slike køyrety – mest for moro skuld, men også andre brukte motorsykel eller moped til og frå arbeidsplassen sin.

Kan vi i dag tenkje oss tilveret utan t.d. telefon og privatbil?

Kjelder:

Telemuseet, Postmuseet, Norsk jernbanemuseum.

Statens vegvesen, Vegdirektoratet.

Samtale med svært mange bygdafolk.

Johan Kraabøl:

Sanitetsforeninger i Øyer kommune (1945–1965)

Norske Kvinners Sanitetsforening (NKS) ble stiftet i 1896. Formålet var å skaffe sanitetsmateriell til bruk i krig og ved ulykkestilfeller i fred, og å arbeide for at kvinner landet over gjøres fortrolig med førstehjelp. Utdannelsen av sykepleiere begynte i 1898, og alt i 1899 ble kampen mot tuberkulosen programfestet. Formålet ble formulert slik: Å arbeide for en bedre folkehelse, å utdanne sykepleiere og også på annen måte å virke for god, organisert sykepleie i bygd og by, å utbre kunnskap om og bekjempe tuberkulosen og andre folkesykdommer. Blant disse var revmatisme og cerebral parese hos barn.

Etter opprop fra Hærens sanitetssjef fikk begge sogn oppretta hver sin kvinneforening under 1. verdenskrig. På Tretten skjedde dette i 1915, og i Øyer i 1918. De første formenn var henholdsvis Borghild Solheim og Mathilde Bjørnstad. Foreningene ble straks innmeldt i NKS landsorganisasjon, og kampen mot tuberkulosen var et viktig satsingsområde.

Det nytter

Den som blar i foreningsprotokoller fra året 1945 og leser nøkterne beretninger sirlig nedskrevet av kvinnehånd gjennom årrekker, vil ane noe av den kjempeinnsatsen sanitetskvinnene har ytet ved sitt forebyggende og lindrende helsearbeid gjennom to verdenskriger. Det røpes samtidig at både optimisme og arbeidsglede er bevart i foreningene, og mellom linjene kan det tydes at seier var i sikte over tuberkulosen – den stygge folkesjukdommen som saniteten hadde erklært krig mot for mange tiår tilbake. NKS-kvinnene hadde bevist at selv beskjedne 10-ører fra loddsalg til sammen gir store summer til høgverdige formål heime og ute.

Fredsrusen i 1945 blendet likevel ikke for alle de store oppgavene som hadde tårna seg opp i bygda og samfunnet etter ufredstider og fem års okkupasjon. Sanitetskvinnene fortsatte derfor i samme ånd sin iherdige kamp mot nød og elendighet. Gjennom NKS-arbeidet hadde de erfart at det nytter å oppnå høge mål, sjøl om opplegg kan synes enkelt og smått.

Under sitt motto: "I små ting frihet – i store ting enighet – og i alle ting kjærlighet", la kvinnene for dagen sitt klarsyn – ikke bare ved å se behovene, men og ved å skaffe midler, prioritere oppgavene og samordne hjelpen.

Mottoet til NKS

sydd inn i fana til Tretten sanitetsforening.

Utviklinga

Om "hæren" av frivillige kvinner i aktivt arbeid innafor sanitetsforeningene her i kommunen var stor rett etter krigen, skulle den bli enda større med åra. Det kan synes som om trangen til å yte hjelp hadde auka i takt med den skadeskutte tilstanden samfunnet vårt var kommet i under okkupasjonen.

Nå var det ikke lenger bare ei forening i hver bygd, men mange nye var blitt stifta etter hvert, og stadig kom flere til. I løpet av den 20-års perioden vi har for oss, hadde nær sagt alle grender fått sin egen forening.

Stiftelse av nye foreninger rundt i grenedene hadde nok også en geografisk årsak ved at deltakelse på møtene ble større når avstanden var stutt. Det var ei positiv utvikling i ei tid da "apostlenes hester" var sikreste måten å komme fram på – da prat om bilskyss til kvinnemøter bare var spøk, da sparken var vanlig, mens sykkelene bare var unnatak.

Enkle opplegg

Det fulgte alltid ei trygg og heimekoselig atmosfære ved det å samles i eget nærmiljø i kretsen – og ingen behøvde å "gruve" seg for å holde neste møte da. Det ble lagt vekt på at alt skulle være enkelt og alminnelig. I trange tider hverken kunne eller skulle trakteringa på møtene være overdådig. I noen kretser fantes det vedtak om at det ikke måtte være mer enn 2 kakeslag til kaffen. Det var kr. 10 i straff for overskridelser. Andre foreninger praktiserte å ta med "biteti" hver til seg.

Loddsalg var den vanligste inntektskilden på møtene. Den som holdt møtet skaffet gjerne også gevinstene, mens noen foreninger kunne ha vedtatte ordninger om annen fordeling. Den gode oppslutningen til de faste møtene, gjerne både 11 og 12 ganger i året, vitner om at ikke bare var selve saken og innsatsviljen god, men og at den sosiale samværsformen de hadde funnet, styrket samholdet deres i arbeidet mot felles mål.

Utenom drøfting av aktuelle saker, hadde møtene variert innhold. Sanger fra NKS sin egen sangbok ble ofte anvendt. I noen kretser var sangtradisjonen sterk, der gjengangere ofte var:

Av og til ble det arrangert turer. Her er Musdal sanitetsforening på tur til Høyvingen i 1948. Også her er opplegget enkelt.

Kjærlighet fra Gud
og

Takk for møtet – takk for tankar
takk for tale gløgg og vak.
I det djerve ordkast bankar
hjarto varmt for same sak –

Styringsmønsteret

Med den store økning i antall foreninger ble endringer i organisasjonsformen funnet hensiktsmessig. Tidligere hadde den først etablerte forening i hvert sogn betegnelsen hovedforening, og bar ansvaret for samordning. I etterkrigsåra ble dette endra, slik at alle foreningene fikk lik status og navnet arbeidslag, men beholdt sin egen opprinnelige styreform. Sammen velger de likeverdige arbeidslagene et felles styre der medlemmer fra styret i hvert av arbeidslagene er selvskrevne i sammensetningen av fellesstyret. Begrepet Øyer sanitetsforening dekker således alle arbeidslagene i Øyer

sogn og Tretten sanitetsforening alle på Tretten.

En bestemt prosentdel av inntekten i arbeidslagene betales til – og disponeres av – fellesstyret, som og har videre ansvar oppover i NKS-organisasjonen. Resten av inntekten anvender arbeidslagene fritt innenfor rammen til saniteten.

Medlemskontingenten til sanitetsforeningen var i 1945 en krone pr. år – eller 20 kroner for livsvarig medlemskap.

Store oppgaver – mjuke løsninger

I likhet med tidligere, da saniteten i Øyer og Tretten gikk sammen om tiltak – bl.a. 14 år med felles sanitetssøster i kommunen – ble enkelte saker også i etterkrigstida løst ved samarbeid. Etter en tid med svak søsterdekning, gikk foreningene i 1958 sammen og tilsatte samaritssøster etter forslag fra dr. Hekneby. Denne gangen ble ordningen til ved samarbeid mellom sanitetsforeningene og sykepleierforeningene i

begge sogn. Året etter ansatte de samme foreningene Sigrid Skard som fast sykepleierske for hele kommunen. Etter henvendelse fra den kommunele helsesøster ble også barnevekt innkjøpt til felles bruk.

I året 1963 hadde søster Sigrid 285 pleie- og arbeidsdager, 48 våkenetter og foretatt 72 syke- og husbesøk. På grunn av den store arbeidsbyrden ble Gudrun Steinsli tilsatt som reservepleierske halvvegs ute i det året. Også hun rakk å bidra med 65 pleiedager og 2 våkenetter i løpet av dette halvåret.

Sammen eller hver for seg har begge sanitetsforeningene etter beste evne gitt bidrag til de fleste formål innen NKS sine tradisjonssaker. Av tiltak de satte i gang og/eller støttet opp om i 20-års perioden fra 1945, nevnes:

Organisert hjelp til russiske krigsfanger i bygda.

"Fjernadopsjon" og hjelpesendinger til Samuelsberg sanitetsforening i det nedbrente Finnmark.

Helseopphold i Øyer og Tretten for underernærte storbybarn.

Tran og jodtilførsel i skolene ble bekosta.

Feltlasarett i distriktet ble oppretta.

Det ble videre gitt bidrag til bl.a.:

Folkehelsen og hjelpefondet.

"Gi en hånd"- aksjonen.

Landsutlodningen.

Unicef-hjelpen.

Hjemmet for døve.

Tuberkulose-, kreft og revmatismesaken, åndsvakesaken og cerebral parese.

Kløverhagen i Ringebu og Petershagen på Toten.

Innkjøp av audiometer til testing av hørsel på skolebarn.

Reist kapital til samfunnshus, alders og/eller sjukeheim.

Besørget anlegg for overføring av kirkelige handlinger til aldershjemmene.

Gitt tilskudd til husmorvikar-ordningen og ferie for husmødre samt medvirka til å få i gang kreftundersøkelse og fotpleie for pensjonister.

Dette og mer til – sammen med rekken av andre tiltak til nytte og hygge for medmennesker der slike behov synes å være.

Mange av de tiltak sanitetsforeningene har satt i gang, er senere overtatt av det offentlige. Av slike er:

Kampen mot tuberkulosen, skolebarnundersøkelser, skoletannpleie, barnekontroll og heimesjukepleie.

Inntekter

Når maiblomsten kommer
så liten og så fin
den varsler oss at sommer
rett snarlig drager inn.
Den banker på hvert hjerte
og roper mildt: "**Lukk opp**",
for lindre sorg og smerte
vil lille blomsterknopp.
Se derfor våren vekker
Vår Maiblomst til liv
og tusen småbarn rekker
den fram og beder "**Giv**"!
La ei forgjeves lyde:
"**Kjøp Maiblomsten da**"!
Men la ditt bryst den pryde,
gjør liten selger glad!

Oppfordringen i den gamle sangen har ikke vært forgyves. Tross sitt beskjedne vesen har maiblomsten i alle år vært en svært viktig inntektkilde for saniteten. Andre viktige inntekter foreningene har sørget for i disse år – utenom bidrag fra Øyer brannkasse, trygdekassa, bank, kommune, Vinmonopolet og inntekter av testamentariske gaver og legater – har vært: Basarer, tombola og salg av festblanketter og merker av forskjellige slag. Fastelavensris ble ny salgsartikkel først i 60-åra.

Arrangement og opplegg av ymse slag som har hatt til formål å fremme saniteten, har alltid blitt tatt godt imot av folk flest her i kommunen. Men ingen regel uten unntak – for malurt har forekommet selv i det høgt respekterte sanitetsbegeret. Som da den såkalt vellykka mannen av slo å kjøpe maiblonne av småjenta med den begrunnelse

at han ikke støtta foreninger som ”la puter under armene på folk”, og dermed avlet latskap!

(Episoden er tatt med fordi den er så sjelden.)

Opplysningsarbeid

Slike tiltak gjennom disse åra har vært:

Foredrag av leger og tannleger.

Demonstrering og orientering av helsesøster og sanitetsøster.

Foredrag av representanter fra krets- og hovedstyre.

Tannlegen har hatt demonstrasjon av skolefrokost.

Tall kan fortelle

De fleste foreningene var oppretta før 1945, de andre kom etter hvert.

Følgende oppstilling gir et bilde av utviklinga i den aktuelle 20-års perioden:

Som en av mange sanitetskvinner har Randi Tandhagen her stilt kjøkkenet sitt til disposisjon for å lage fastelavensbuketter for salg i bygda. Heller ikke i sanitetsmiljøet kommer inntektene av seg sjøl.

Et sunt kosthold har alltid vært sterkt fokusert i sanitetsarbeidet. Bildet er fra Aurvoll barneskole der unger smører egne kakuskiver. Dette er videreføring av det opprinnelige tiltaket med skolefrokost.

Øyer 1945

Hunder sanitetsforening
Lisgrenda sanitetsforening
Midtbygdens sanitetsforening
Nordbygdens sanitetsforening
Vestsidens sanitetsforening
Flatens sanitetsforening

Antall medlemmer: **96**

Tretten 1945

Sør-Tretten sanitetsforening
Nord-Tretten sanitetsforening
Midt-Tretten sanitetsforening
Musdal sanitetsforening
Vik sanitetsforening

Antall medlemmer: **101**

Øyer 1965

Sørbygda arbeidslag (1)
Granrudmoen arbeidslag
Nordbygda arbeidslag
Flata arbeidslag
Øvre Sørbygda arbeidslag (2)

Prestlia arbeidslag
Midtbygda arbeidslag
Vestsida arbeidslag
Lisgrenda arbeidslag

Antall medlemmer: **178**

Tretten 1965

Tretten arbeidslag
Murdal arbeidslag
Sør-Tretten arbeidslag
Midt-Tretten arbeidslag
Vik arbeidslag
Aurvoll arbeidslag
Øvre Nord-Tretten arbeidslag (1)
Nedre Nord-Tretten arbeidslag (2)

Antall medlemmer: **203**

((1) + (2) var tidl. Hunder sanitetsforening – og Nord-Tretten sanitetsforening.)

I tillegg har det vært stifta flere juniorlag med relativt kort funksjonstid.

I begynnelsen var NKS ...

Bildet er fra et opptog på Lillehammer i anledning NKS sitt 100-årsjubileum. Sanitetskvinner fra Tretten forestiller det første styret ved tilblivelsen av organisasjonen.

Fra venstre:

Gina Krog

Cesilie Thoresen Krog

Fredrikke Marie Quam, formann

General Thaulow, sanitetsjef, en personlig venn av kong Oskar og president i Norges Røde Kors

(Fanebærer for anledningen Toril Olsen)

Pylle Korst

Randi Blehr

Margrethe Vullum, nestformann

(Kari Børde)

(Anne Marie Myhren)

(Else Kvamseng)

(Grethe Holst)

(Trine Holst)

(Marit Kraabøl)

(Anne Marie Kråbøl)

(Gina Krog og Cesilie Thoresen var svigerinner).

Stoff til artikkelen er henta fra foreningsprotokollene.

Ellers kan Solveig Pålsrud sine tanker skrevet i verseform til en jubileumsanledning, gi et bilde av den historiske sanitetsånda i kommunen vår:

Tretten Sanitetsforening

75-års jubileumsfest 22. september 1990

I dag har foreningen grunn til å feire
– trekvarthundre aktive år er forbi.
Den kan se tilbake på kampår og seire,
på vilje til innsats og trang til å gi,
på mot til å vende det vrang og leie
og evnen til stadig å skaffe tilveie
nødvendige midler med stor fantasi.

Den kom i april og den eide – som våren –
fornylselsens evne og vilje til liv.
En kvinnes kamp for en lysere morgen,
der sunnhet og omsorg var hovedmotiv.
– At stiftelsen skjedde, det skyldtes vel hæren,
men ufred i landet kan ikke få æren,
for gløden og gnisten kom ikke pr. skriv.

Foreningens kvinner har vært optimister
og sett resultatene litt etter litt.
Det blir ikke høner av fjærklede kvister,
men gullegg, det kan en vel si det er blitt.
Ved riset som lyser i regnbueprakten
lenge før våren har fått på seg drakten,
der har de en kilde til arbeidet sitt.

For kilder til inntekter
det har de funnet
ved dugnad og møter
og salgsapparat,
og problemer og nød
har de overvunnet
i lykkelig samspill
med helsens etat.
Alt nybrottsarbeide
i omsorg og pleie,

for tannhelse, kosthold
og legek kontroll,
alt materiell som er
skaffet tilveie
det styres i dag
i fra offentlig hold.

Trettens forening er ledd i en kjede
av sanitetskvinner rundt om i vårt land.
Behovet for innsats er fortsatt tilstede,
og fram til i dag har de vist at de kan.
De bar fram ideer og tryllet fram kroner
og sto på til saken var sikkert i havn,
og helseprosjekter og institusjoner,
ble satt i funksjon under NKS' navn.

Ved syttifem år kan en sette ned farten
– det burde vel være et tema i kveld.
Men ikke når de som har minner fra starten
fremdeles har gløden og aktivt tar del.
Og ikke så lenge det finnes systemer
der savnet av nærhet forblir som det var,
og samfunnet rundt oss har helseproblemer
og tusener av spørsmål som venter på svar.

Derimot finnes det grunn til å dvele
ved alt som er oppnådd i sytti fem år,
til ære for dem som har stått for det hele
og takke for innsatsen for bygda vår.

De skulle vel feires med gyllen champagne
og hilsen og hyllest, ved hevede glass.
– Men, hva om de startet en vervekampanje
og vi grep ideen og fant oss en plass?

Sigmund Ihle:

Kyrkja og kristenlivet (1945–1965)

Ordet kyrkje har fleire tydingar. Vi seier Tretten-kyrkja og Øyer-kyrkja og tenkjer på sjølve husa. Andre gongar meiner vi Den norske kyrkja. Kyrkja og organisasjonane er og eit uttrykk. I sin grunn tyder kyrkje sjølve kyrkjelyden: den verdsvide og eine kyrkja er i Bibelen omtala som Kristi lekam.

Øyer kyrkje, vigsla 1725.

Ja, kvifor kyrkje? Kva er oppgåva? Vi let sjølve Gudshuset tala: Klokkene lokkar med dei malmtunge slaga, tårnet peikar oppover, ser ned på oss og seier: Hugs at livet er meir enn mat og klede!

Under krigen 1940–45 fekk kyrkja mykje å seia for ein stor part av folket. Kyrkja had-

de ei blømingstid. Det var venta at utviklinga skulle halde fram etter freden og gje rike frukter. Stort sett gjekk det ikkje slik, landet sett under eitt. Kyrkja gjekk meir og meir i gløymeboka til fordel for pengar og ting av ulike slag. Heller ikkje Øyer og Tretten går vel fri?

Litt om prestar og kyrkjeliv i Øyer og Tretten

Prestar kjem og prestar går, men kyrkja består – seiest det. Men ein kjem ikkje utanom at presten set preg på kyrkjelivet i ei bygd. I tidbolken 1945–65 var det tre sokneprestar i Øyer prestegjeld:

Thorolf Basberg f. 1877, heldt si avskilsgudsteneste i Øyer 6. oktober 1946. Han hadde da hatt 17 års teneste i prestegjeldet, gjekk nå av med pensjon og flytte frå bygda. Han var ein godt omtykt prest som sette sitt preg på kyrkjelivet, og han var aktiv i kyrkjekampen under krigen.

Fordi han virka berre i eitt år av den tida det her skal forteljast om, blir det ikkje meir om han.

I tida fram til neste sokneprest kom, vikarierte presten Eyolf Sønstegaard.

Gustav Kampstrup Høyem f. 1905, kom til Øyer i 1947 og sat i embetet til 1959 da han vart res.kap. i Ullern i Oslo.

Høyem auste av kjelda med klårt og reint vatn som gav væte til hagevokstrane. Men også den gongen fans dei hardtrakka vegane, det grunne jordsmonnet og den hardføre klungeren.

Like etter han var komen til bygda, starta han på eige initiativ menighetsbladet "Klokkeklang". Dei tre fyrste nummera var prøvenummer og gjekk til alle husstandar i prestegjeldet. Arve Hagen teikna tittelvignetten. Den gav bladet "et vakkert ansikt" som soknepresten uttrykte det.

Bladet vart godt motteke og synte seg å bli ein god reiskap i Høyem si hand. Karen Botterud skreiv mellom anna: "Det var ein god tanke å gje oss eit kyrkjeblad, heimleg og godt, og til alle. Det har også fått slik fint namn: "Klokkeklang". Alt fyrste klemten hadde ein mild, rein tone i seg. Eg tenkjer serleg på den tiltalande helsinga til

Pinsevenene. Nei, det bør ikkje vera strid mellom frendar, i alle fall ikkje så hard at den sårar til døde. – "Klokkeklang" vil la malmen lyde over bygda og stille stormane og kalle til fred."

Karen Botterud var ein flittig bidragsytar og fekk takk og ros for det. Ja, Høyem meinte at bladet ikkje hadde vorte det bygdebladet det vart, utan hennar bidrag. "Klokkeklang" kom ut med ti nummer i året, hadde fire sider i eit format som dagens GD. Det var utruleg godt gjort! Stutt tid etter starten vart "Klokkeklang" også sendt til utflytte øyveringar og tretlingar – like til Amerika. Ei mengd Amerika-brev vitnar om at det vart godt motteke "over there".

Bladet vart finansiert med friviljuge gåver frå lesarane. Etter ti år skreiv redaktøren at det hadde starta utan eitt øre i kapital, men kassa var som krukka i Sarepta: ho vart aldri tom!

Fram til 1954 dreiv soknepresten bladet heilt på eiga hand, men da tok menighetsråda over drifta. Da Høyem reiste, vart Olaug Turtumøygard og Rolf Tellander redaktørar inntil det kom ny sokneprest.

Menighetsbladet gjev eit godt bilde av kyrkjelivet i bygda. Korleis ser det bildet ut? Noko av det fyrste som fell i auga, er det gode samarbeidet mellom kyrkja og dei ulike foreningar og lag. Kyrkja såg på organisasjonane som sjølvstendige, men gode samarbeidspartnarar. Her kjem eit lite sitat av eit langt stykke Høyem hadde i Klokkeklang: "En av de mange gledelige

ting ved kristenlivet her i Gudbrandsdalen, er den gode forståelse som det er mellom kirken og organisasjonene.”

Var det trongsynt pietisme inne i bildet? Nei, det ligg føre prov på det motsette: Å leggja vinn på alt som er sant og gjævt, ja, all god gjerning. Her er nokre saker som kyrkja var oppteken av: fråhaldssak, flyktningesak, frilynde ungdomslag, speiarrørs-la, sanitetsforeningar, blindesak, vanføre-lag, gamleheimsak osb.

Elles låg det Høyem sterkt på hjarta at alle skulle få høyra kristen forkynning. Han heldt mange gudstenester rundt i heimane, på særtrar, skular og i forsamlingshus. Det toppa seg i menighetsaksjonen hausten 1958, året før han reiste frå bygda. Aksjonen var førebudd i lang tid, halvt-anna år. Alle heimar i bygda fekk vitjing av innbydarar, og bussruter vart oppsette. Både Øyer og Tretten kyrkjer var godt som fulle kvar kveld ei heil veke. Talarar var Lars Tangvik i Øyer og Harry Larsen på Tretten.

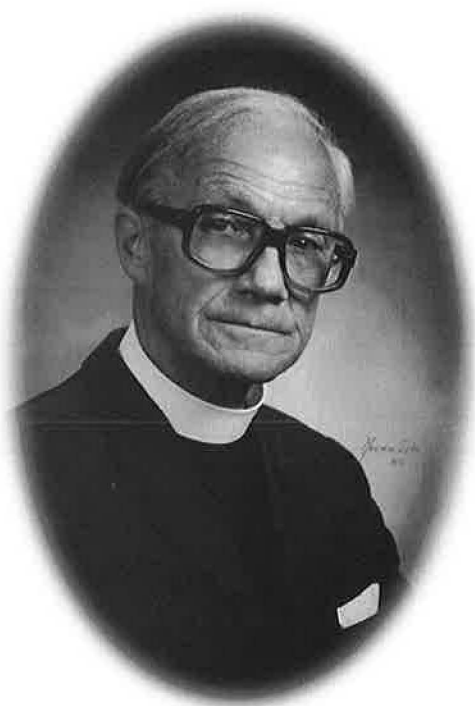
Høyem skreiv etter aksjonen: ”Det var en stille forventningsfull ånd over samværene. Folk glemte å prate og tiske til hverandre, selv om de kom over halvtimen for tidlig.”

Lars Tangvik kom med helsing og sa m.a. ”Jeg regner den ”vikua” i Øyer kirke som jeg fikk være med på i november måned 1958 til mine rikeste opplevelser som prest.”

Minst 12 av gudstenestene til Høyem vart overførte i NRK, den fyrste i 1949. Det var ein olsokvesper frå Øyer kyrkje. Elles skifta overføringane mellom baa kyrkjene.

Sommaren 1947 heldt presten Jon Lunke messe på Åstkyrkja, og det var truleg fyrste messa der. Høyem heldt ikkje messe der – ser det ut for.

Da sokneprest Høyem reiste, var Peter Bjerkeset og Sigurd Bergene prestevikarar i Øyer.

Finn Arnulf Kvarving f. 1915, vart innset i januar 1960 av vikarierende prost, Aadne Høiland.

Ein ny epoke i kyrkjelivet tok til. Ser-trekk ved Kvarving: organisering, plan, disposisjon. Menighetsråda hadde møte ein gong for månaden unnateke juli og august, og kvar medlem fekk sitt ”departement”. Like etter nyttår samla han i Prestegarden baa menighetsråda, alle kyrkjetilsette og alle andre som hadde noko med kyrkja å gjera. Der heldt han ”trontale” for dei, rekna opp det som var gjort siste året, og skisserte opp det som burde gjerast i komande år.

Kvarving hadde ei tid faste kveldsandakter i kyrkjene, nattverd fyrste messesundag i månaden, skriftemål fyrste messesundag i kvartalet, vigilier før dei store høgtidsdagane, våronnmesse, haust-takkemesse, bibeltimar i heimane, 50-års konfirmant-jubileum, eldres kyrkjesundag, tjodvegsgang til olsokmesse nokre år, og han fekk

folk til å ringje med gardsklokkene pins-
eftan. Alt dette var planlagt heile året
igjennom og stod i kyrkjekalenderen – som
også var hans ”oppfinning”.

Øyer fekk dansk venskapskyrkje i hans
tid, og han heldt god kontakt med den.
Elles innførte han liturgisk fargebruk og la
i det heile stor vekt på liturgien. Og ein
kan nemne skulebesøk, besøk på aldershei-
mane, vigsling av nye heimar, små skode-
spel på menighetsfestane, julefestar og
olsokmesser. ”Kyrkja skulle vera synleg”,
var hans motto.

Kvarving heldt fram som redaktør av
”Klokkeklang” i mange år. Men for han var
nok bladet meir ei bør enn for Høyem. Han
hadde da også så mye anna å gjera. Seinare
overtok Brit Lundeby som redaktør. Ho
hadde vore ein flittig bidragsytar og hadde
ei sers god hand med dette arbeidet.

Sokneprest Kvarving hadde ikkje heilt det
same forholdet til organisasjonane som
Høyem, men organisasjonsfolket såg opp
til han, og han deltok gjerne på møter med
misjonsforedrag.

Alt frå fyrste stund Kvarving kom til byg-
da, rann eit par bibelord i hugen: ”Gled
dykk i Herren” var det eine. Det andre:
”Ver ikkje lunka i dykkar iver.” Han la etter
seg mykje godt såfrø der han ferdast. Det
var lett å bli glad i Kvarving, noko som
etter kvart avspegla seg i heile bygda. Han
heldt på til 1979 da han vart pensjonist.

Anna personale ved kyrkjene

I Øyer: Arne H. Opheim var klokkar til
1946 da Rolf Tellander overtok. Ingrid
Basberg var organist til same året, da ho
vart avløyst av Joar Stavslibakken. Også
kyrkjetenaren, Peder Evensen Svingen
slutta dette året. Oskar Skarpjordet hadde
stillinga i tida 1947–51 og Jan Nysveen
etter honom.

På Tretten: Sigurd Bjørnstad var klokkar til

1961. Da vart Rolf Tellander klokkar også
der. Joar Stavslibakken var organist i heile
denne perioden. Oddvar Vikmoen var
kyrkjetenar til 1960 da Ola Brendløyken
overtok.

Meir om kyrkjelivet

Prostimøta var ei årlegårs hending. Dei
vart visst haldne ein virkedag og var fyrst
og fremst for prestar og menighetsråds-
medlemar, men og for alle interesserte.
Møta gjekk på omgang i prostiet, og
menighetsrådet i prestegjeldet var vert-
skap. Frå Øyer kunne det vera opptil 30
utsendingar.

Kyrkjestemne ser det ut til å ha vore mest
kvart år. Desse og gjekk på omgang i pro-
stiet. I dei omkringliggjande kyrkjene var
det som regel messefall den sundagen det
var kyrkjestemne. Etter referata å døma,
hadde både prostimøta og kyrkjestemna
mykje å seia for kyrkjelivet i prostiet.

Konfirmasjonen

Inntil 1947/48 var det konfirmasjon om
våren. Men da kom det ynske frå mange
foreldre om at konfirmasjonen måtte bli
om hausten med førebuing om sommaren.
Grunngjeving: Mange av ”lesarborna” tek
til på realskule eller framhaldsskule om
hausten og går på skule kvar dag. Å ”gå
for presten” om vinteren passar difor dår-
leg, og sume vel å ta førebuinga på Lille-
hammer eller Fåberg. Men dermed mistar
dei kontakten med sin eigen prest.

Flyttinga av konfirmasjonstida gjekk
greitt igjennom, ser det ut til. Alt våren
1948 er det konfirmantinnskrivning. Det ser
ut til at Tretten kom eitt år etter.

Konfirmantkapper vart teke i bruk haus-
ten 1956. Om konfirmantaltargangen er
skrive i ”Klokkeklang”: Denne dagen bør
nattverdsmenigheten møta talrik fram. Det-
te som eit vitnemål for konfirmantane.

Kvart år er det skrive om konfirmantfestar. Ungdomsforeninga stod ofte som arrangør i Øyer. På Tretten var det truleg menighetsrådet som stod føre for det meste.

Bededagen

Før 1915 var Bededagen på 4. fredag etter påske. Sidan 1915 hadde han vore på fredag før Helgemessesundag, men frå og med 1951 vart han lagt til sundagen før Helgemessesundag.

Døveskulen

I 1955 kom det døveskule til bygda, og den fekk namnet Øyer off. skole for døve. Han heldt til på det som før hadde vore Nermo turisthotell.

Også for kyrkjelivet vart Døveskulen ein tilvekst – og ein positiv tilvekst. Ein kan nemne at døvepresten hadde gudsteneste i

Øyer kyrkje ein gong i kvartalet – både for døve og høyrande. Høyem sa at Øyer på denne måten hadde gratis ”hjelpепrest”. I fyrstninga var det Conrad Bonnvie-Svendsen, døveprest i Oslo, som forretta. Det var også konfirmasjon for døve i Øyerkyrkja. Også på andre område innan kyrkjelivet kom krefter frå Døveskulen inn.

Bispevisitas

Det var bispevisitas i prestegjeldet i 1948 og 1956, baa gongane av biskop Schjelderup som var biskop i Hamar 1947–64. Prosten fylgde biskopen under visitasene, og prost den gongen var Fredrik Sandberg. Høyem skreiv: ”Eksamensfeberer fra skoletida meldte seg igjen, men fra det øyeblikk Biskopen og Prosten smilende sprang ut av bilen på gardsplassen, var all uro blåst bort. Det var ikke gammeldagse,

*Den første konfirmasjon for døve i Øyer kyrkje 30. mai 1957.
Døveprest Conrad Bonnvie-Svendsen til venstre og rektor Odd F. Bertheussen til høgre.*

strenge prelater som kom, men gode medarbeidere og venner.”

Under visitasen skulle to menn uttala seg om kyrkja og kyrkjegarden. I 1948 vart Theodor Sveen og Erling Jevne valde til det, og Theodor Sveen og Tord Kvitrud i 1956. Det har ikkje lykkast å finne ut kven som gjorde dette på Tretten.

Blomefondet

I 1949 kom spørsmålet om Blomefondet opp: Er det rett å bruka så mykje pengar på kransar som varar berre ei stutt tid? Var det ikkje betre å oppretta eit fond, der pengane kunne gå til utsmykking av kyrkjegarden? Sal av kondolansekort skulle gje inntektene til fondet. Det synte seg å vera mange meiningar, for og i mot.

Fyrst i 1953 vart dei fyrste korta utlagde til sal. Korta var skaffa av ”Land og Kirke”. Det gjekk ei tid før folk tok dei i bruk. Tretten synte størst interesse, og der vart korta så smått tekne i bruk i 1954. Seinare overtok Dale-Gudbrands Trykkeri trykkearbeidet, og Arve Hagen teikna også her ei vakker og sentralt kristeleg forside.

Fjellkyrkja

På 60-talet var det mykje på tale å byggja ei kyrkje på fjellet. Tanken kom frå Øyer Kristelege Ungdomsforening. Nokre midlar vart innsamla. I 1963 vart menighetsråda både i Øyer og Tretten bedne om å overta arbeidet, og både råda var samde om å gå i gang med arbeidet. I alle fall – det vart ikkje noko meir.

Kristeleg foreningsarbeid

Det kristelege foreningsarbeidet i prestegjeldet hadde eit stort omfang i denne tidbolken. Somme bygdelag stod sterkare enn andre. Der det var fleire foreningar i same bygdelaget, hadde nok nokre av desse dei same medlemene. Men ikkje alle misjonsforeningane hadde nokon kontingent eller førte noka medlemsliste. Medlemmer var dei som jamnleg kom på møta og sjølv heldt møte.

Alle dei større misjonsorganisasjonane var representerte:

Indremisjonen, Det norske misjonsselskap (NMS), Norsk luthersk misjonssamband (NLM), Den norske Santalmisjonen,

Misjonssambandet sitt stemne på Sydda har lang tradisjon. Bildet er frå 1981.

Den norske Sjømannsmisjonen og Norsk Misjon for Hjemløse. Elles var det drivi fleire foreningar for born og ungdom, og sundagsskulen stod sterkt.

Det var i alt tre misjonshus eller bedehus i kommunen. Misjonshuset i Sørbygda vart bygd i tida 1948–1952 og det var Indremisjonen som bygde det og eig det. I Nordbygda låg ”Karmel”, eller ”bedehuset i Bekka”, og det var det Misjonssambandet i Nordbygda som åtte. Huset låg like inntil vegen ovanfor Gilbusgardane, men måtte rivast rundt 1980 pga vegutviding. På Tretten var – og er framleis – Misjonshuset, og det er det Tretten Indremisjon som eig. Alle tre husa vart brukte av fleire kristelige foreningar i bygdelaget, helst ved meir festlege høve.

Elles var møter heime hos medlemene svært mykje brukt, også i dei foreningane som hadde eige hus. Opplegget for møta og festane var nokså fast: andakt, song, musikk, taler, vitnesbyrd, nytt frå misjonsmarka, kollekt eller utlodning. Inntekta gjekk for det meste til den hovudorganisa-

sjonen som foreninga hørde til. Somme gonger var det også basar, og inntekta gjekk til same føremålet, eller til heilt bestemte føremål.

Traktering på møta hørde med. Serleg Misjonssambandet hadde stemner om somrane, både heime og til seters, og her kom det gjerne mykje folk. Dei fleste misjonsforeningane hadde frå 5–6 til 12–14 samkomer i året. For det meste var det vanlege møter, sjølv sagt.

Av og til kom det misjonærbesøk og framande talarar til desse samkomene – utsende frå hovudorganisasjonen. På vanlege møter var det oftast lokale krefter som tala: Amund Hasli, Bernt Olstad og Kristian Furuset kan nemnast.

Barne- og ungdomsarbeid

Sundagsskulen var driven på tradisjonell vis slik han var opplagt frå Norsk søndagsskoleforbund. Det var frammøte annankvar sundag. Borna fekk eit lite hefte der dei fekk innlimt ei gyllen stjerne for kvart frammøte, og dei fekk utdelt Søndagsskolebladet.

Sommaravslutning i Prestegarden av Kirkens søndagsskole. Omlag 1960.

Så var det fleire barneforeningar, helst for jenter. Dei var nok lettast å få med på slikt. På møta var det song, leik, opplesning og handarbeid som dei brukte til gevinstar på ein årleg basar.

Også for vaksen ungdom var det eit aktivt foreningsarbeid. Hans Strangstad (f.1924) fortel:

”Nokre ungdomar frå Hamar drog sommaren 1947 ut på sykkel/evangeliseringsferd. Det fall seg slik at dei stoppa på Tretten. Her vart dei verande heile juli månad. Dei var med på onnearbeid og anna arbeid. Om kveldane heldt dei møte. Om hausten same året kom dei att og var med på Stavsmart'n. Med løyve frå lensmannen, leigde eg forsamlingslokalet Eriksrud. Høgtalaranlegg vart rigga opp, og folk trudde det var Frelsesarme-møte. Friluftsmøte ved jernbanestasjonen var det og. I alle fall – dette møtet med Hamar-ungdomane førte til at eg gjekk i gang med Indremisjonens ungdomsforening med møter på Tretten Misjonshus.

Program for møta var song og andakt. Om ei tid kom Kåre Bleka inn i bildet. Han og eg gjekk så i gang med gutelaget ”Fram”. Her var det meir praktisk arbeid, såsom binding av kostar – ”Fram-kostar”, ymse lærarbeid, sviing på treprodukt, hamring av aluminiumsfat o.a. Møta vart avslutta med song og andakt. Da det fylgde litt bråk med handarbeidet, vart møta flytte til eldhuset på Gråv.

Seinare kom det jenter med i laget. Marie Bleka tok seg av desse, og dei dreiv med sying. Desse møta vart haldne på Bleka.

Somme av ungdomane var med i skulekorpset. Ein gong det var kretsårsmøte for Sambandet, spela desse under fellesmiddagen på Losnaos hotell.”

I Øyer virka Øyer kristeleg ungdomsforening. Møteboka vitnar om stor verksemd:

konfirmantfestar, tilstelningar for eldre, bibeltimar, familietilstelningar, stemner, 17. mai-festar, juletreffar, møteveker m.m. attåt dei vanlege møta. Møta var haldne dels i Prestegardssalen, dels hos medlemene. Ei rekkje talarar var engasjerte. Ein kan nemne Mathias Orheim, og seinare biskopar Olav Hagesæter, Dagfinn Hauge og Ole Nordhaug.

Truleg gjekk arbeidet tyngre i slutten av tidbolken. I møteboka for 1959 står det: ”Om arbeidet i dag går tungt, har vi sett det som ei oppgåve å halde saman og halde laget oppe.”

Kristlege foreningar – eit oversyn
Her kjem eit oversyn over kristeleg foreningar i prestegjeldet, ordna grendevis.

Sørbygda

Sørbygda Indremisjonsforening.

Formann: Johannes Bjørge.

Misjonshuset vart ferdig i 1952. At huset vart bygt, vitnar om bra oppslutning.

41 medlemmer dette året.

Sørbygda ungdomsforening (Indrem.)

Formann: Ludvig Nestingshagen.

17 medlemmer i 1947.

Sørbygda Misjonssambandsforening.

Formann: Ludvig Nestingshagen.

Sørbygda og Flata misjonsforening (NMS).

Formann: Soknepresten.

Foreninga ”Siram” (Sant.)

Formann: Janna Ensbybakken, seinare Ragnhild Ihle. 10 medlemmer i 1947.

Sørbygda kvinneforening (Norsk Misjon for Hjemløse)

Formann: Ingeborg Bræin. 25 medlemmer.

Sørbygda søndagsskole.

Leiarar var Ludvig Nestingshagen, Ragnhild Ihle og fleire andre. Før 1952 var skulen halden i heimane, deretter på Misjons-
huset. Opptil 50 born på det aller meste. I mange år var det tinga 25 eksemplar av "Barnas Søndagsblad".

Midtbygda og Flata

Midtbygda Misjonsforening (NMS).

Formenn: Inga Skåden, seinare Ruth Solberg. Omlag 20 medlemmer.

Flata Hjemløseforening.

Formann: Martha Høyem

Barneforeninga "Småglør" (NLM).

Formann: Helga Nerbråten. Møta vart haldne i bustaden til Helga. Og det var basar på Meierisalen ein gong for året. Gevinstar var handarbeidsprodukt som medlemmane hadde gjort på møta.

Kirkens søndagsskole.

Leiarar: Inger Haug (Rusten), Johanne Hov, Brit Homnes (Lundeby). I 1957–58 var 67 born innskrivne, i 1960 var omlag 30 born med. Skulen heldt helst til i Kyrkja, somme gonger i Prestegardssalen.

Misjonsklubb for skulejenter (NMS).

Karen Barland dreiv denne i Øyer.

Øyer kristelige ungdomsforening.

Formenn: Fru Basberg, Kjellfrid Thomp-
son, Johanne Hov, Gunnar B. Styve og Brit Lundeby.

Foreninga hadde medlemmer frå heile bygda. (Sjå omtale ovanfor.)

50-års-jubileum vart feira i 1951.

Foreninga var tilslutta Norges kristlige ungdomsforbund. Det var også ei yngres avdeling. Eldrid Dahl var ei tid formann der.

Sørbygda misjonshus bygt i tida 1948–52.

Nordbygda

Nordbygda indremisjonsforening.

Formann: Bernt Olstad

Nordbygda Misjonssambandsforening.

Formann: Fridtjof Gillebo.

Ei tid var eit songlag i sving.

40-årsjubileum i 1948.

Nordbygda Misjonsforening (NMS).

Formenn: Agnethe Skard, seinare Kjellfrid Thompson.

100-årsjubileum i 1952.

Barneforeninga "Vårliv" (NLM).

Formann: Anna Gillebo med god hjelp av Ruth Høistad. Jenteforening med opptil 20 jenter. Basar i Bekken (Karmel) ein gong for året. Gevinstane var handarbeidsprodukt frå møta gjennom året, men også gåver frå andre.

Øvre Nordbygda søndagsskole.

Leiar: Marie Olstad.

Opptil 30 born møtte.

Nedre Nordbygda søndagsskole.

Formenn: Jan Nysveen. Fridtjof Gillebo.

Vestsida

Vestsida Indremisjonsforening.

Formann: Kristian Furuset.

Møta vart for det meste haldne heime hos formannen, og det kom mange menneske til desse møta.

Vestlund Santalforening.

Formenn: Ragna Grepstad, Jenny Floberg-hagen og Anna Brenne.

Sør-Tretten

Øvre Sør-Tretten Kvinneforening (NLM).

Formann: Magnhild Nyberg.

Den største bygningen er "Karmel", betre kjent som "bedehuset i Bekka". Bilde frå 1959.

Sør-Tretten Misjonsforening (NMS).
Formenn: Ragna Knutsen, seinare Anna Brun, Guri Elvestad og Asta Rogne.

Torsheim Sjømannsmisjonsforening.
Formann: Elma Landgård.

Torsheim barneforening "Solglimt" (Sant.)
Formann: Inga Solbrå. 27 medlemmer.

Sør-Tretten Barneforening (Sant.)
Formann: Inga Hjelmstad.

Øverbygda/Torsheim Søndagsskole.
Opptil 40 born.
Leiar frå 1946: Hans Strangstad. Han var også formann i Gudbrandsdal søndagsskolekrets 1953–56.

Tretten sentrum
Tretten Indremisjonsforening.
Formann: Anna Enge.

Tretten Misjonssambandsforening.
Formenn: Ludvig Haug frå 1946, seinare Hans Strangstad.
Møta var gjerne haldne på Misjonshuset, men også rundt i bygda.

Tretten Misjonsforening. (NMS).
Formenn: Gunda Solheim, Mathilde Olsen og Hulda Stai.

Indremisjonens ungdomsforening.
Formann: Hans Strangstad.
(Sjå omtale ovanfor)

Misjonshusets søndagsskole.
Leiarar: Anna Haugtun, Anna Enge, Borg-hild Pålsrud.
Omkring 40 born var innskrivne.

"Vårblomst" barneforening (NLM).
Både gutar og jenter var med, og det vart drivt med handarbeid.
Formann: Gunda Toft-Eriksen.

Misjonshuset på Tretten.

Laget samarbeidde noe med gutelaget "Fram".

Misjonsklubb for skulejenter (NMS).
Bjørge Ødegård og Anna Enge dreiv denne.

Nord-Tretten

Nord-Tretten Misjonsforening (NMS).

Engelund/Nord-Tretten Søndagsskole.
Leiar frå 1947: Leif Sletmo.
Emma Sletmo og Martha Flatemo var også med.
Bilde frå 1950 syner omlag 30 born.

Musdal og Nordmedlia

Musdal Indremisjonsforening.
Formann: Trygve Holen.

Musdal Misjonsforening (NMS).
Formenn: Petra Hysten og Sissel Berg.

Musdal Søndagsskole.
Leiar: Trygve Holen.
5–20 born var med.

Nordmedlia Misjonsforening (NMS).
Formann: Alvhild Pålsrud.

Litt om pinsørsla og Øyer pinsemenighet

Øyer Pinsemenighet var – og er framleis – det einaste trussamfunn utanom statskyrkja i Øyer.

Litt historikk

Den fyrste pinsedagen fekk apostlane startskotet. Sidan har ingen greidd å stoppa Evangeliet. Det har spreidd seg som sevje i grein. Ei av greinene er pinsørsla.

Menighetspastor Thomas Ball Barratt, f. 1862, gjorde ei reise til Amerika like etter hundreårsskiftet. Han kom heim ved juletidder 1906. I Amerika hadde han store åndsopplevingar som førte til at han vart ein utlørsar for pinsørsla både her til lands og i Europa.

Sermerke for pinsevenene: Dei er overtydde om at det baptistiske dåpssynet, med full neddykking, er det rette, slik det står i Bibelen. Attåt dette kjem forkynninga om dåp i Den Heilage Ande med tungetale som teikn. Vekkjinga starta i Kristiania og greip fort om seg.

Øyer var i kontakt med rørsla alt frå starten. Fyrste kontaktpunktet var hos stasjonsmeisteren ved Hunder, Henrik Hernes og kona hans. Dei var baptistar.

Lillehammer fekk pinsemenighet lenge før Øyer, truleg i 1926. Arne Frøys-hov var forstandar der den gongen. Det året starta han og verksemd i Øyer. I 1936 fekk Lillehammer Pinsemenighet ein såkalla utpost i Øyer som fekk namnet Bøneringen. Den kom i gang på eit møte 11. september i Bjørkely, heimen til Oline og Johannes Hunder.

Elvebakken, Øyer.

Arne Frøyshov var med på møtet. Henning Ødegarden stod som leiar og kontaktmann for Bøneringen til 1938. Han utpeikte Asbjørn Lie til sin ettermann, og slik vart det.

Øyer får eiga menighet

6. mars 1943 gjekk Bøneringen over til sjølvstendig menighet med 44 medlemmer. Dei fleste var frå Sørbygda og nokre frå Fåberg og Tretten. Roald Sæternes vart tilsett som forstandar. Forstandar Henry Sjølund og "eldste" Peder Knutslie frå menigheten på Lillehammer deltok under vigslinga av Sæternes.

Forstandarar vidare: Roy Reigem vart vigsla hausten 1946 etter at Alf Skoglund hadde fungert nokre månader. Tore Rem vart vigsla i 1950. Han heldt på til 1953. Så kom det mange år utan forstandar. Asbjørn Lie stod som leiar og kontaktmann i mange år. Etter han overtok Per Ensby. I tida utan forstandar kom det ofte predikanthjelp frå Lillehammer.

Pionerane for pinsærørsla i Øyer var for ein del folk som hadde vore med i Kinamissionen eller Indremissionen. Dei vart ikkje møtte med den største forståing i fyrstninga – dette var noko nytt. Men det betra seg etter ein del år.

Forsamlingslokalet Elvebakken var innkjøpt i 1939, ombygd og vigsla før krigen. Vigslinga gjekk føre seg 1. pinsedag, 28. mai 1939. Det var møtesal i 1. etasje med plass til omlag 100 menneske. 2. etasje gav plass til to små bustader, ein til vaktmeister og ein til forstandar. Hilda og Olav Gudbrandsen vart tilsette som vaktmeisterfolk. Dei budde på Elvebakken til 1960 da Oddbjørg Lundgård tok over.

Sundagsskule og misjonsverksemd

Sundagsskulen har vore ei viktig sak. Erik Lognseth var sundagsskulelærar i mange

år. Elvebakken var møtestad for det meste, men av og til var sundagsskulen halden kringom i heimane. Hos Margit og Asbjørn Lie var det sundagsskule, og ei tid samla Lisbet Gustavsen born til sundagsskule i heimen sin. Signe Hov og systera Hilda Gudbrandsen dreiv sundagsskule på Hov i Midtbygda i nokre år.

Heilt frå starten har ytre misjonen vore ei hjertesak. Menigheten har støtta fleire misjonærar. Solveig og Per Langseth frå Lillehammer var dei som fekk mest støtte. Dei misjonerte i Zaire, det som før heitte Kongo.

Mot slutten av 50-åra tok menigheten til med fast møteverksemd i Fåvang.

Verksemd vidare

Det er på sin plass å ta med litt meir sjølv om det går lenger fram enn til 1965. Forsamlingshuset på Elvebakken måtte rivast i 1975 pga vegutviding. Da kjøpte menigheten Hågåsletta, den gamle styrbustaden ved det nedlagde Øyer Ysteri, og nytt forsamlingshus, "Tabernaklet", vart bygd der på den romslege tomte i siste halvdel av 70-talet. Der er det møtesal, og det er eige rom for barnehage.

Menigheten driv eit aktivt barne- og ungdomsarbeid. Attåt vanleg møteverksemd er det faste familiemøter. Ein gong i månaden er det føremiddagstreff. Framleis står ytre misjonen sterkt. I dei seinare åra er det sendt misjonærar frå eigen menighet: Margrethe og Svein Nystrøm, (saman med Årnes menighet,) Gunn Eva og Kåre Nordby og Elin Nordby.

Forstandar nå er Kåre Nordby. Medlems-talet har auka og er nå på 75 innskrivne.

Lik-kjellar og kyrkjerestaurering i Øyer
Nokre kvinneforeningar gjekk i gang med pengeinnsamling til gravkapell, truleg så tidleg som i mellomkrigstida. Men m.a. krigen sette ein stoppar for bygginga.

I 1948 vart saka for alvor teken opp. Da var det samla inn rundt kr. 16.000,-. Det kom som eit vonbrot for kvinneforeningane at Riksantikvaren la ned forbod mot bygging av gravkapell oppe ved kyrkja. I staden gjorde han framlegg om å byggja lik-kjellar under kyrkja, og så nytta kyrkja til gravkapell. Nokre av kvinnene sa frå at dei innsamla midla kunne gå til lik-kjellar dersom det kom fortgang i arbeidet.

Arkitekt saman med gravkapellnemnda, såg på tilhøva ein dag etter påske 1948. Desse fann ut at beste løysinga måtte bli lik-kjellar under vestre korsarm med inngang frå vest. Også menighetsrådet gjekk inn for ei slik løysing. Saka vart lagt fram på menighetsmøte 24. oktober 1948 der 59 stemte for lik-kjellar og 5 stemte mot.

Men på møtet kom det fram at mange av kvinnene som hadde samla inn pengar, ikkje var huga på å bruka dei til lik-kjellar. Ja, dette var i 1948. I 1950 stod saka framleis i stampe. Noko av grunnen var vanskar med byggjeløyve, og det vanta pengemidlar. Det måtte gjerast så mykje med kyrkja, såsom golv og varmeanlegg.

Likevel, i 1951 lausna det. Golvmaterialar, sement og armeringsstål vart tildelt og arbeidet bortsett til byggmeister Mathias Nylund.

Ein ting til: tanken om nye benkar i kyrkja melde seg. Også dette ordna seg, takka vere ei stor gåve, kr 5.000,-, frå Katheleen Johansen. Asbjørn Holen vart tinga til å laga dei. Kjellaren, golvet, benkane og det elektriske varmeanlegget – alt var ferdig til jul 1951. Da hadde kyrkja vore stengd sidan juni. Gudstenester vart haldne i Prestgardssalen og rundt i heimane i stengingstida.

Etter alt arbeidet trong kyrkja ein dugeleg vask. Denne vart gjort på dugnad. Erling Aronsveen køyrde varmt vatn frå Ysteriet. Formann i arbeidsnemnda var Johannes J. Skåden.

Målingsarbeid i kyrkja heldt fram utover våren 1952. Sverre Opjordsmoen, Alfred Bollviken og Alois Chytil var målarar.

Utsmykking av lik-kjellaren stod att. Den kom fyrst i 1961–62. I Klokkeklang februar 1962 står det slik: ”I Øyer har kapellet under kirken blitt meget vakkert. Ola Rybakkens alterarrangement med mosaikk-kors over, har gjort ”Gravkjelleren” til en kirke. For tiden arbeider en med nytt opplegg for lysarrangement.”

Åse Neremo Leer broderte alterduken som ho gav til kapellet, og Asmund Nordstrøm laga altaret, etter teikning av Ola T. Rybakken. Mosaikk-korset var gawe frå han til kapellet. Ein må og nemna at Bondekvinnelaget var sterkt inne i bildet. Med tida vart det grøfta for å gjera kjellaren turrare.

Andre restaureringsarbeid tok til att i 60-åra. Ei stutt opprekning fylgjer: altarringen vart kutta innved veggen slik at ein kunne gå rundt altaret. Så vart det laga hylle på heile innsida av altarringen til å setja serkalkar på. Sidegalleria fekk brystpanel og kom i stil med benkane. Elles var det nok fargerestaureringa som vart det største arbeidet. Tanken var å få kyrkja mest mogleg attende til slik ho var frå fyrst av. Ein nemner preikestolen, altartavla, koret og døypefonten. Himlingen over preikestolen og døypefonten kom på plass. Panelet oppunder bjelkelaget vart fjerna.

Desse var med i restaureringskomiteen: Odd Skjønsberg, Johs. J. Skåden, Jørgen Rybakken, Reier Hageløkken, Rolf Tellander, Sigurd Ile og soknepresten. Steinar Skåden var med som konsulent. Bernt C. Lange og Bjørn Damman frå Riksantikvariatet var også mykje med. Det byg-

ningsmessige arbeidet vart utført av Jørgen Rybakken. Treskjerar Reidar Nyrnes frå Lom tok seg av preikestolhimlingen. Avdekking av fargar ser det ut til at Riksantikariatet tok seg av.

Andre ting

Taket og tårnet på kyrkja er dårleg, blir det meldt i 1951. Det vart reparert av Sverre Nilsen frå Hamar sommaren 1955. Nye sinkplåter vart lagt på og blyhatt påsett. Til slutt vart tårnet måla. Byggmeister Rybakken la nytt tak sommaren 1957. Det var dårlegare enn nokon hadde meint. I 1955 vart vestre inngangen panelt og set i brukbar stand, og kyrkjegjengarane blir bedne om å bruke denne inngangen. Tidleg på 60-talet vart kyrkja måla utvendig.

Lynavleiar vart montert i 1949, men ikkje tilkopla jord. Tilkopling manglar også i 1960, men i juni 1964 er lynavleiarer i ordentleg stand.

Orgelet i Øyer kyrkje. I 1947 blir det meldt om manglar som vart retta på. Det kom ikkje lenger enn til tanken, men i 1956 var det tenkt å montera hammondorgel. Orgelet vart overhala i 1958. Samstundes vart det montert elektrisk vindforsyning. Før var det belgar og ein belgetrør. Emil Hagen hadde den stillinga. Også utover i 60-åra høyrer ein om manglar ved orgelet. Å kjøpa nytt vart meir og meir påtrengjande.

Sakristiet. Skåp vart montert, truleg i 1948. I 1959 vart to små rom frådelt, eitt til presten og eitt til kyrkjetenaren.

Lausare ting:

Nye gardiner i mai 1948. Damene i menighetsrådet: Martha Skard, Ragnhild Ihle, Ågot Haug og Gunvor Aronsveen i tillegg, ordna dette.

Sjuarma lysestake – anonym gave hausten 1950.

Nytt teppe framfor altaret – gave hausten 1951.

Kokosmatter til golvet – gave frå Vestsida kapellforening i 1951.

Nye portierar – sydde av Martha Skard, Ragnhild Ihle, Ågot, Kjersti og Agnes Haug i 1952.

Smijarnsgelender på troppene – laga av Arne Sørum i 1953.

Innglas innsette våren 1954.

To sjuarma lysestakar av smijarn – gave frå Øyer bondekvinnelag i 1954.

Høyreapparat, 6 stk, kom på plass til jul 1956. Dei vart lite brukte enda det hadde vore spurt mye etter dei og dei fungerte godt.

4 stolar til kyrkja. Foreninga "Viljen" gav 2 i 1958, og menighetsrådet kjøpte 2 av same slaget. Dei skulle vera til dåpsfolk og forlovarar.

Støvsugar til kyrkja – testamentert til føremålet av Magnhild Aronsveen i 1953.

Smijarnsport – laga av smed Flækøi i 1954.

Plenklyppar med motor – innkjøpt i 1954.

Flaggstong og flagg – gave frå Johs. J. Skåden og syskena hans i 1958.

Kyrkjegarden i Øyer

I mai 1948 gav kyrkjetenaren uttrykk for at alle steinrammene kring gravene skapar vanskar for kyrkjegardsstellet, og hagearkitekt Pål Sæland skreiv i Norsk Hagetidend same året at steinrammer og jordhagar ikkje høyrer heime i tidsmessig kyrkjegardsstell. Hausten 1948 var fylkesgartnar Valset på inspeksjon på kyrkjegardane. Han var av same meinig, men ein bør gå varsamt fram, sa han. Fyrst må dei pårørande bli overtydde og interesserte, slik at ein kan få i gang dugnadsarbeid.

Kring 1950 vart det meldt at ein ung-

domsgjeng under leing av heradsagronom Kvitrud tek dugnadstak på kyrkjegarden. Steinrammer vart smått om senn fjerna, og det vart planert og tilsådd. Dei fleste såg no at den nye måten er den penaste og beste.

Kyrkjegardskonsulent Karen Reistad vitja kyrkjegarden i august 1951. Den nyplanerte delen var sers pen, sa ho. Under same vitjinga påpeikte ho at den søre stallen skjemde ut kyrkjevangen.

Ved desse tider vart nye kyrkjegardsvedtekter godkjende av kommunestyre, menighetsråd og stiftsdireksjon. Etter vedtektene er steinrammer forbode.

26. mai 1952 var det stor dugnad på kyrkjegarden, og 13. juni var det ny dugnad.

I juli var planeringa ferdig, bortsett frå nokre få graver der dei pårørande gjerne vil halde på steinrammene.

Senkeapparat. I september 1953 fremja Øyer Skog- og Landbrukslag tanken om at også Øyer burde få senkeapparat. Tretten fekk truleg senkeapparat i 1943. Skog- og Landbrukslaget gav kr. 200,- til føremålet. Seinare gav Øyer tømmersalslag kr. 300,-. Nokre mindre gåver var komne, slik at det i 1954 mangla kr. 300,-. I alle fall: senkeapparatet vart kjøpt. (Men nå er ein gått attende til senketau!)

Utviding av kyrkjegarden

Hagearkitekt Karen Reistad i samarbeid med heradsagronom Kvitrud og bulldozerlaget Huuse & Co utarbeidde i 1953 planer som menighetsrådet oversendte kommunestyret. I 1956 stod saka framleis i stampe. For ein del skuldast dette usemje om skadepotensial for Prestegardsbrunnen som kunne bli skadelidande. Med tida vart det semje, og utgraving av ny kyrkjegard kom i gang hausten 1957.

Aust for kyrkja stod det ein omlag 100 år gammal mur. Denne måtte vekk for å få god samanheng mellom gammal og ny

kyrkjegard. Utvidinga vart på 1,75 da og skjedde austover frå muren. Ein fekk nå 215 nye gravplassar. Den nye kyrkjegarden vart vigsla 2. dag påske 1960 som var den 18. april.

Stallane ved Øyer kyrkje

Ettersom bilparken auka, trongst det større plass på kyrkjevangen. Stallane stod i vegen for utviding. Attåt dette verka dei noko falleferdige. Menighetsrådet sendte i 1949 skriv til stalleigarane der dei vart bedne om å overdra stallane til menighetsrådet utan vederlag. Arkitekt Steinar Skåden bad om stor varsemnd i saka og var sterkt i tvil om det var rett å riva dei.

Fleire turistar gav uttrykk for ei vakker kyrkje og ein vakker kyrkjegard, men stallane skjemde. Det synt seg at saka tok lang tid. I 1955 valde Øyer Skog- og Landbrukslag – på vegner av stalleigarane – ei nemnd til å ta seg av saka. Det vart meir og meir klart at det måtte til ein romslegare kyrkjevang.

Fyrst i 1957 vart austre stallen riven. Kommunen overtok den vestre. Samstundes vart den set i betre stand. Reidskapsrom og do fekk plass der. Heile bygda skulle ha rett til å bruke stallromma, men berre til å setja hestar i. Det var vilkåret frå stalleigarane.

Vestre stallen vart ståande til 1965. Da måtte den rivast pga den nye vegen utanfor kyrkjevangen. Etter dette tok menighetsrådet til med planer for eit nytt uthus i søre enden av vangen.

Trettenkyrkja

Eit storarbeid vart utført i 1950 da det vart nytt golv, nye benkar, elektrisk varmeanlegg, dobbelte vindaugo og isolasjon over himlingen. Byggmeister var Einar Moen. Benkane var teikna av arkitekt Thomas Tostrup, Oslo, godkjende av Riksantikva-

ren og snekra av Asbjørn Holen. Ei stutt opprekning av ymse anna:

1948: Nytt trekk på brurstolane. Trekket var vove av Karen Botterud.

1949: Nye gardiner kom på plass. Kvinneforeningane på Tretten hadde gått saman om lyftet. Same året vart det gamle altarkledet frå 1779 plassert på veggen bak døypefonten.

1950: Raude kokosmattar på golvet.

1951: Ny altarduk av lin med kniplingsbord, gjeve av Ingeborg Fonstad. Dagny Stein hadde laga kniplingane. Mange kom med rosande omtale av duken.

1954: Kommunen løyvde midlar til å få fram att dei gamle fargane på preikestolen og dei to himlingane. Kunstmålar Weiglin og frue arbeidde med preikestolen. Dei lause delane til dei to himlingane vart sen-

de til Oslo for avdekking. Det vart billegast å få utført arbeidet der. Ved nyttårsleite 1955 lyser fargane i all si prakt, skreiv Høyem.

1954: Nytt altarringsteppe, teikna av fargekonsulent i Riksantikariatet, Finn Krafft. Vevearbeidet m.m. er utført av Hulda Stai og Agnes Hekneby. Elles hadde damene i menighetsrådet mykje med saka å gjera. Tretten ungdomslag støtta med pengar.

1960: Utvendig måling utført av Leif Nymoen. Ny parkeringsplass nedanfor kyrkjegarden.

1961: Ny flaggstong ferdig til 17. mai. Bondekvinnelaget stod i med dette.

1961: Brett på innsida av altarringen til serkalkar.

1963: Arve Hagen fargerestaurerte altartavla. Sidan skal han avdekke fargane i

Interiør frå Tretten kyrkje, vigsla 1728.

sakristiet. Banken gav kr. 10.000,- til restaureringsarbeidet.

1963: Merknad om taklekkasje.

1963: Nytt uthus oppført av Ingv. Kråbøl.

1963: Høyreapparat montert.

1963: Flomlyset montert permanent.

1964: Merknad om at tårnet er skakkare enn nokon gong.

1965: Arbeidet med tårnet teke til. Klokkene justerte.

1965: Lynavleiar ferdigmontert.

1965: Overføringsanlegg til Pleieheimen ferdig.

Kyrkjegarden på Tretten

Hausten 1947 skreiv soknepresten: Kyrkjegarden i Tretten er i sers fin stand, men kan

bli vakrare. Desse vart valde til å ta seg av oppussing: Ole I. Moe, Gunda Solheim, Tor Ledum og Ola Hjelmstad. I 1952 vart det bede om matjord til kyrkjegarden frå alle som har noko å avsjå – eit hestelass eller to frå sume, og kanskje sume kan avsjå eit billass?

Stor dugnad i mai 1953: Over 100 mann møtte opp. Bilar og traktorar køyrde jord frå mange kantar av bygda. På to kveldar vart heile 2/3 av kyrkjegarden planert. Tord Kvitrud leidde arbeidet. Tretten menighetsråd takka for vel utført arbeid. Like etter kom det offentleg ros i "Vårt Land". Det var kyrkjegardskonsulenten som der skreiv om Tretten kyrkjegard. Det står ikkje skrive om steinrammene her slik som i Øyer.

*I 1937 gav Eli og Johannes Fosli gravkapell med lik-kjellar til bygda.
Inntil 1960 gjekk dei fleste gravferder føre seg i kapellet.
Sidan kyrkja fekk elektrisk oppvarming, vart det naturleg å ha alle gravferder der.*

Truleg var det slike på Tretten kyrkjegard og. Ein må gå ut frå at dei vart fjerna, om ikkje før, så under dugnaden i 1953.

I 1959 stod det skrive at kyrkjegarden på Tretten no kan få ny vassleidning frå ein samlekum som Meieriet skal grava ved Stavshaugen.

Prestegarden

Tidlegare hadde presten ymse naturalia av Prestegarden. Frå 1. juli 1956 tok dette slutt, og presten fekk alt i kontantar. At presten skulle vera sjølvskreven medlem av Prestegardstilsynet, tok også slutt. Han vart beint fram sett utanfor.

Dei gamle kyrkjetuftene

i Musdal, på Sør-Tretten og på Skåe.

Å reise minnesteinar – er det ei oppgåve for ungdomslaga? Spørsmålet vart reist i 1948 og galdt Kyrkjehaugen på Sør-Tret-

ten og kyrkjestaden på Skåe. I Musdal vart det reist ein bautastein i 1926 omlag der ein meiner kyrkja stod, og staden er kalla Kjørkjehaugen. Men dette er ingen minnestein for kyrkja eller kyrkjestaden, og han var svært omstridt da han vart reist.

Friluftsgudsteneste vart halden på Sør-Tretten i 1953, kanskje den fyrste gudsteneste der sidan 1728. Det var kollekt til minnestein. På førehand hadde Jon Prestegarden m.fl. lagt ned eit stort arbeid med planering og pynting. Jon Prestegarden, Inga Tande og Hans Strangstad vart valde til å leia arbeidet med å få reist minnesteinen.

Det synt seg at desse var dei rette til å ta seg av saka. Minnesteinen, som er ein stein frå den gamle steinkyrkja, vart avduka under olsokgudsteneste 1. august 1954. Steinen har fått denne innskrifta: Her har

Minnesteinen på Kyrkjehaugen, Sør-Tretten.

Her stod kyrkja á Skodini, nemnd 1333.

våre fedrar funne fred og kvile. Kyrkjestaden for Tretten fram til 1728. Reist 1954.

Magne Hjelmstad har hogge inn teksta. I 1955 kom det flagg og flaggstong på staden. Det var gave frå Sør-Tretten jaktforening.

I 1953 kom spørsmålet om minnestein på Skåe. Under friluftsgudsteneste sommaren 1955 vart desse valde til å ta seg av saka: Magnhild Aasheim, Johs. J. Skåden og Brede Manengen.

Minnesteinen på Skåe vart avduka 25. juli 1959 av Johs. J. Skåden og Tor Ile. Steinen er komen frå Diserud i Fåberg og har slik innskrift: Her stod Kirkja à Skodini – nemnd 1333. Steinen reist olsok 1959.

Bokstavane er teikna av Olav Ile og innhogne av Lillehammer steinindustri. Det er lagt ned eit stort arbeid på sjølve plassen.

Her er sagt ein del om dei ytre ting, men lite om kyrkja sitt innarste vesen. Eit dekkande ord for dette er: "Mysterium".

Gamle Simeon i tempelet sa om Jesus: "Han er sett til fall og oppreising for mange, og til teikn som blir motsagt." Det same kan seiast om kyrkja.

Jesus sa til Peter: "På dette berget vil eg byggja mi kyrkje, og dødsrikeportane skal ikkje få makt over henne."

I salmen står det: "Kirken den er et gammelt hus, står om enn tårnene faller."

Kjelder:

Klokkeklang

Protokollane for Øyer menighetsråd

Historieskrift om Øyer kirke

Forstandar i Øyer pinsemenighet Kåre Nordby

Samtale med bygdefolk

